



Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2019 • Sayı: 52

İÇİNDEKİLER / CONTENT



Bursa Emir Sultan Külliyesi Vakıfları (Kuruluşundan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)..... The Waqfs of Bursa Emir Sultan Kulliyeh (from Establishment until the end of XVIIth Century) Nilüfer Ateş	
Osmanlı Dönemi'nde Tokat Ali Paşa Camii Vakıfları..... Waqfs of Ali Pasha's Mosque in Tokat During the Ottoman Period Ali Açikel	
Midilli'de Kreokopou Manastırı Arazi Gelirini Paylaşma Mücadelesi ve Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı..... The Struggle for Income Sharing of Kreokopou Monastery in Lesvos and Aziz Mahmud Hüdâyi Waqf İbrahim OĞUZ	
Hasankeyf İmam Abdullah Camii ve Zaviyesi Vakfı (16-18. Yüzyıllar) Imam Abdullah Mosque and Zawiya Waqf in Hasankeyf Mehtap Nasıroğlu	
18. Yüzyılda Hayırsever Bir Padişah Kadını: Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Vakıfları A Philanthropist Consort of Ottoman Sultan in the 18th Century: The Case of Vuslat Kadın's Medina and İstanbul Waqfs Abdullah Çakmak	
Osmanlı Döneminde Safranbolu Para Vakıfları..... Safranbolu Cash Waqfs in the Ottoman Period Abdulkadir Atar	
Çemişgezek Hamidiye Medresesi Hamidiye Madrasah in Cemisgezek Celalettin Uzun	
Basra'daki Sahabe Türbe ve Mescitleri ile Vakıflarının Osmanlı Dönemindeki Durumu The Status of the Tombs and Masjids in Basra that belong to the Prophet's Companions and Their Waqfs in the Ottoman Period Reyhan Şahin Allahverdi	
Osmanlı Macaristanı'nda Tekkeler, Türbeler, Şehitlikler ve Mezar Taşları..... Dervish Lodges, Tombs, Martyrs Burial Sites and Tomb Stones in Ottoman Hungary Mehmet Emin Yılmaz	
Topografik Etmenlerin İzinde: Edirne Selimiye Külliyesi..... Following the Topographical Factors: The Selimiye Complex in Edirne Murat Sav	
Kitabiyât..... Book Review	
Mihrişah Valide Sultan Vakfı Yılmaz Kurt	
Vakıflar Dergisinden Seçmeler – IV Yusuf Turan Günaydın	

Osmanlı Macaristanı'nda Tekkeler, Türbeler, Şehitlikler ve Mezar Taşları*

Mehmet Emin Yılmaz**

Öz

Osmanlı Macaristanı'nda Rumeli'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi fütûhatı müteakip yerleşimler Türk-İslâm şehir anlayışına göre ihyâ edilip yeni mimari eserler inşa edilmiştir. Türklerin hâkim olduğu ortalama bir buçuk asır boyunca câmi ve mescitlerle beraber tekke ve türbeler de inşa edilmiş; bu sâyede mânevî fetihler de süregelmiştir. Fütûhat esnâsında orduyla beraber gâzi dervişler de seferlere katılmış, zaferden sonra da buralarda yeni tekkeler kurarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Türbeler de çoğunlukla tekkelerin çevresinde ya da bitişiğinde inşa edilmiş ve zaman içinde hazîreler oluşmuştur. Araştırmamız neticesinde Osmanlı Macaristanı'nda 118 tekke, 61 türbe, 33 şehitlik ve mezarlık bulunduğu tespit edilmiştir. Budin'de Türk-Macar dostluğunun simgesi hâline gelmiş Gül Baba Türbesi, Peçuy'daki İdris Baba Türbesi ve Ilok'taki açık türbe özgün haliyle günümüze ulaşmış, diğerleri Avusturyalılar tarafından yok edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Macaristanı, tekke, türbe, mezar taşı, Gül Baba

Dervish Lodges, Tombs, Martyrs Burial Sites and Tomb Stones in Ottoman Hungary

In Ottoman Hungary, as in the other parts of Rumelia, the settlements were re-shaped in line with the Turco-Islamic understanding of city planning and new buildings were established. During the one and a half century of Turkish rule, apart from mosques and masjids, dervish lodges and tombs were also built and thus spiritual conquest succeeded. At times of war, the ghazi dervishes took part in the fights together with the army and establishing more lodges went on their activities. Tombs were built both around and near the lodges, then over times the burial sites came to appear. As a result of the study some 118 dervish lodges, 61 tombs and 33 martyrs burial sites have been discovered. Only three (Gul Baba, Idris Baba in Pécs and the open tomb in Ilok) survived the Austrian annihilation.

Keywords: Ottoman Hungary, dervish lodge, tomb, tomb stone, Gul Baba

* DOI: 10.16971/vakiflar.633765

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: 16.10.2019

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.12.2019

Makale Rapor Durumu: Makale, iki akademik hakemin inceleme raporları neticesinde yayınlanmıştır.

Article Report Status: The article was published as a result of the review reports of two academic referees.

** Yüksek Mimar, Türk Mimarîsi Araştırma Merkezi, Ankara. mimaremin@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9742-7523>

“Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'ye ithâf olunur.”

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına aldığı ülkeler arasında, geç Ortaçağ'da Avrupa'nın en güçlü devletlerinden olan Macaristan Krallığı da vardı. Söz konusu krallığın Osmanlı fethi öncesindeki sınırları, bugünkü Macaristan, Slovakya, Hırvatistan ve Slovenya ile Sırbistan'ın kuzeyindeki Voyvodina'yı, Sırbistan ve Romanya arasında bölüşülen Banat'ı, bugün Romanya'da kalan Transilvanya ile Ukrayna'da kalan Ruthenya'yı içine alıyor ve 330.000 km² büyüklüğe ulaşıyordu. Osmanlıların 1354'te Rumeli'ye geçmesi, 1358'de Edirne'yi fethetmesi ve 1371'de Meriç nehri kıyısında Çirmen'de Sırpaları yenmesini müteakip Osmanlılar ve Macarlar, tarihte ilk kez karşı karşıya geldiler. 150 yıl süren bu mücadele, Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1521'de Belgrad'ı fethinden sonra Macaristan topraklarında fütûhata dönüştü. Macaristan Krallığı'nın Mohaç Savaşı'nda târihe karışmasının ardından Kanûnî ve halefleri, 1683 yılına kadar ülkenin çok büyük bölümünü hâkimiyet altına aldılar (Bilge, 2010: XIII-XIV).

Rumeli'nin fethinde öncü rol oynayan *Kolonizatör Türk Dervişleri* (Barkan, 1942: 279-386) Macaristan'da da fütûhata katılmışlar devletin de teşvikiyle yeni tekkeler kurmuşlardır. Eğri'nin fethinde Şemseddin Sivâsî, Budin'in fethinde Gül Baba, Sigetvar'ın fethinde Nureddinzâde, Göle'nin fethinde Musluhiddin Efendi bulunmuşlardı. Sigetvar'ın fethinden sonra Sultan Süleyman için inşa edilen makam türbesinin yanına Halvetî Tekkesi kurularak şeyhliğine Nureddinzâde'nin dervişi Ali Dede getirilmiştir (Yılmaz, 2015c: 90). Benzer şekilde Uyvar'ın fethini müteakip Estergonlu Ali Efendi burada kurulan tekkede görevlendirilmiştir.

Tasavvuf erbabı fethedilen yerlerde tekkeler inşa edip bölgedeki toprakları insanların gönülleriyle birlikte ihya etmiştir. Elde edilen ürünleri konuklara ikram eden tekkeleri devlet vergi muafiyeti tanıyarak desteklemiştir. Sakin yerlerde kurulan, tevekkül ve teslimiyetle mânevî cihadın, gönül yolculuğunun yapıldığı tekkelerde gerektiğinde savaşa katılan dervişler yetişmiştir (Kara, 2011:369). Macaristan coğrafyası uç bölgesi olduğundan sürekli harp hâlindeydi. Sınırdaki kale ve palankalar defeatle taraflar arasında el değiştiriyordu. Bu sebeple Osmanlı Macaristanı'nda Rumelindeki gibi sistematik bir iskân ve şenlendirme politikası güdülememiş, askerler ve yönetici aileler dışında İslâm nüfusu oluşmamıştır. Osmanlı Macaristanı'nda Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte yerleşik bir İslâm nüfusu olmadığından geride kalan mimârî eserler de hızla yok olmuştur. Câmî, tekke, türbe gibi dinî mimariye ait eserlerden geriye kalanlar bir elin parmaklarını geçmemektedir (Yılmaz, 2013: 477). Çalışmamızın konusu Osmanlı Macaristanı'nda yer alan tekkeler, türbeler, şehitlikler, mezarlar ve mezartaşları hakkındadır.

Çalışmanın Kaynakları

Araştırmamız esnâsında temel başvuru kaynağımız Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* isimli külliyyatının birinci cildi olmuştur. Merhum Ayverdi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi başta olmak üzere arşiv vesîkalarını ve evkâf defterlerini kullanarak eserlerle ilgili liste hazırlamış, akabinde de ekibiyle birlikte arazi çalışması yaparak külliyyatını tamamlamıştır. Ayverdi'nin külliyyatında faydalandığı seyahatnâme, Ahmed Cevdet'in eski harflerle matbû (1314, İstanbul) nüshasıdır. Yakın zamanda Seyahatnâme'nin eksiksiz neşriyatı yapılmış Ahmed Cevdet nüshasının pek çok hata ve atlama içerdiği için ilmî açıdan problemli olduğu orataya çıkmıştır (Tezcan, 2009: 18). Çalışmamızda seyahatnâmeyi yeni baştan inceleyerek, Ahmet Cevdet nüshasında atlandığı için Ayverdi külliyyatında olmayan tekke-türbeleri ve şehitlikleri ilâve ettik.

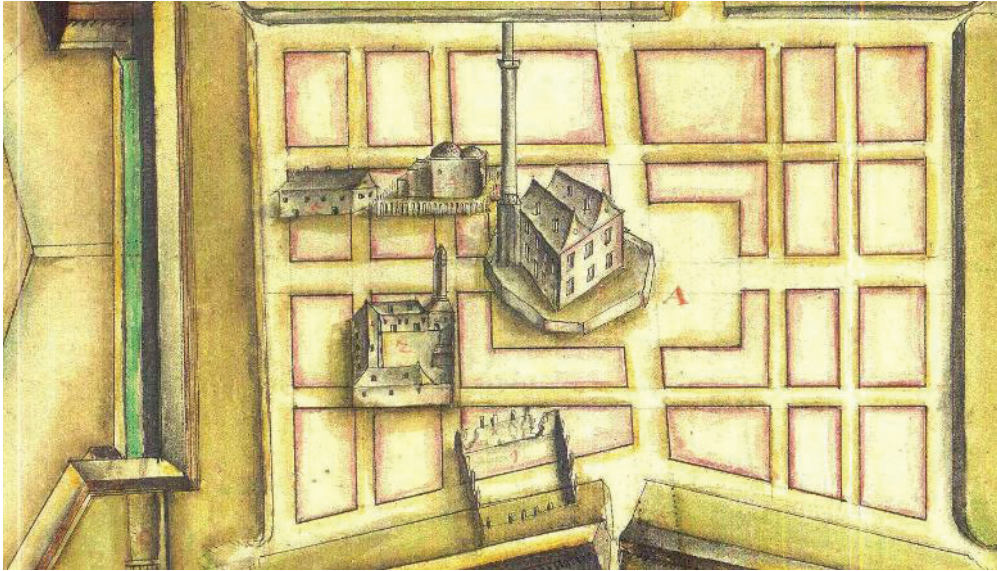
B. Sudár, Peçuy'da İdris Baba Türbesi'ni konu alan kitabındaki Macaristan'daki türbelerle ilgili bölümde 22 türbeyi gravür ve haritalarla incelemiştir (Sudár, 2013: 52-91). Aynı yazarın Bektaşî Tekkeleriyle ilgili bir monografisinden de faydalandık (Sudár, 2008: 227-248). *Sicill-i Osmanî*'den de Osmanlı Macaristanı'nda vefât eden devlet adamlarını tarayarak Gölbâşı (Tata) Süleyman Bey Türbesi gibi ricalden medfûn olan ismini bilmediğimiz bazı türbeleri tesbit edebildik.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi(VGMA)'nde yer alan 1197 ve 1223 numaralı *Rumeli Mahlût Hurûfat Defterlerinde*, Rüstem Paşa Zâviyesi, Çakır Ağa Zâviyesi ile Mustafa Paşa Zâviyesi ve Türbesi'ne ait hurufat kayıtları yer almaktadır. *Sokullu Mehmed Paşa Vakfıyesi'*nde de vâkıfın Sigetvar'daki *Halvetî Tekkesi* ile Sultan Süleyman için yaptırılan makam türbesi kayıtlıdır (VGMA, 572: 27/20; Yılmaz, 2015c: 172). Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa Vakfıyesi'nde de günümüze ulaşmamış Hindî Baba Tekkesi'nin yeri tarif edilmektedir (TSMA.D. 7000: v.9b). Osmanlı Macaristanı'ndan günümüze ulaşan tespit edebildiğimiz tek müstakil vakfiye ise Timişvar'da Celvetî Tekkesi'ne ait *Mustafa oğlu Şeyh İbrâhim Vakfıyesi'*dir (VGMA, 623: 184/182). Fransa Millî Kütüphanesi, Dresden Kütüphanesi, Macaristan Millî Arşivleri, Budapeşte Askerî Târih Müzesi ve Budapeşte Târih Müzesi'nde bilhassa Budin kuşatması esnasında çizilen onlarca gravür bulunmaktadır. Hatvan'daki Hasan Baba ile Velim Baba Türbesi örneğindeki gibi Evliyâ Çelebi'nin yerini tarif ettiği türbeleri gravürlerle eşleştirerek tesbit etmek mümkün oldu. Yayınlanmış tahrir defterlerinden Bobofça, Dimitrofça, İlok ve Valkovar'daki tekkeler tespit edilmiştir. Kaynakçada zikredilen neşriyattaki ilâvelerle birlikte 118 tekke, 61 türbe ile 33 şehitlik ve mezarlığın yer aldığı liste oluşturulup saha çalışması yapılarak günümüze ulaşanlar yerinde incelenmiştir. Yer isimlerinde Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde geçen Türkçe imlâ kullanılmış, günümüzdeki isimleri ve hangi ülkede yer aldıkları başlıklarda parantez içinde gösterilmiştir.

KATALOG:

Arat (Arad - Romanya)

Köprülü Mehmed Paşa Tekkesi: Evliyâ Çelebi, Köprülü Mehmed Paşa'nın Yanova Kalesi'ni fethettikten sonra Arat palankasını da imâr edip bir câmî ve bir büyük han, hastane, mütevellihâneler, mektep, imâret ve bir tekke yaptırdığını bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 5:539-540). Budapeşte Askerî Târih Müzesi'nde yer alan 1715 târihli Arat gravüründe¹ Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği Köprülü Külliyesi çizilmiştir (Sudâr, 2014:144).



Resim 1. 1715 tarihli Arat gravüründe Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi

Şehitlik: Elçi Hasan Paşa'nın Erdel kralı tarafından bozguna uğratıldığı yerdeki şehitlik Moroş nehri kenarındaydı. Evliyâ Çelebi, bütün şehitlerin kabirlerini ziyaret ettiğini bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 5: 540).

¹ Budapeşte Askerî Târih Müzesi, Referans Kodu G I h 3453.

BAÇ (Bács - Macaristan)

Ferhat Baba Sultan Türbesi: Kale hendeğinin kenarında yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 312).

BAYA (Baja - Macaristan)

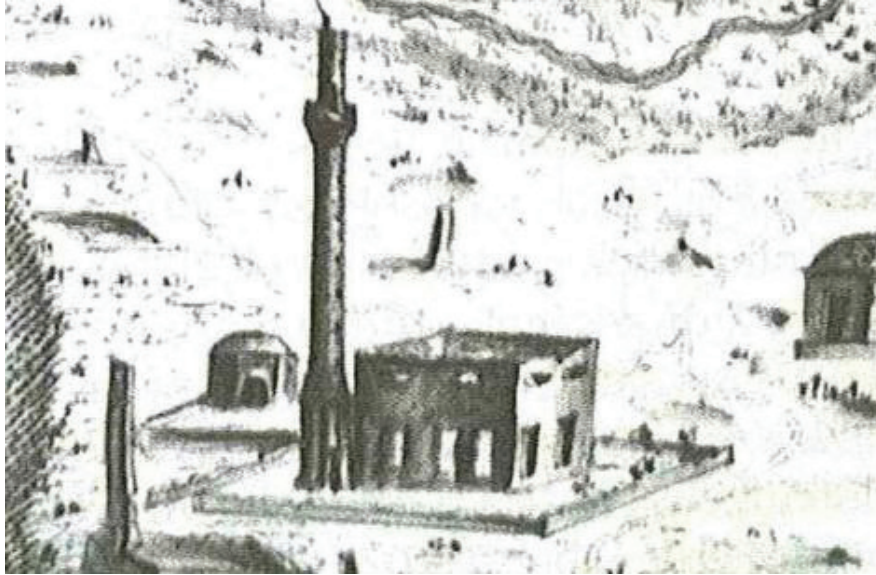
Segedin Sancağı'na bağlı Baya Kalesi'nde ismini bilmediğimiz bir tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 307).

BEÇEY (Törökbecse - Macaristan)

Tisa Nehri kenarında Çanad Sancağı'na bağlı Beçey Kalesi'nde bir tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi 7:323).

BEÇKEREK (Nagybecskerek / Zrenjanin - Sırbistan)

Sokollu Mehmed Paşa Tekkesi ve Türbe: Evliyâ Çelebi, şehirdeki han, câmi, hamam, imâret, medrese, mekteb, mescid ve tekkenin Sokollu Mehmed Paşa'nın hayır eseri olduğunu bildirip kâgir yapı ve kurşunla örtülü olduğunu belirtmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 323).² Luigi Ferdinando Marsigli'nin 1697 târihli gravüründe Sokollu Mehmed Paşa Câmii'nin yanında kubbeli bir türbe görülmektedir (Sudár, 2014:162).



Resim 2. Beçkerek'te Sokollu Mehmed Paşa Câmii ve türbe³

BEŞENOVA (Besenyő / Dudestii Vechi - Romanya)

Çanad Sancağı'na bağlı Beşenova Kalesi'nde bir tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 322).

BOBOFÇA (Babócsa - Macaristan)

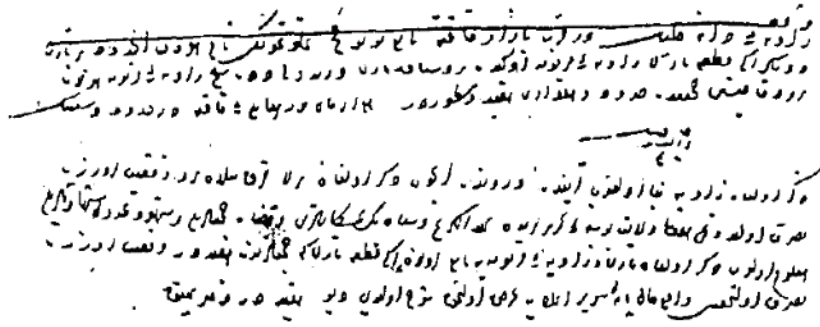
Dâna Halil Zâviyesi: Bobofça'daki zâviyenin vakfına ait 3 tarla, 462 numaralı (Hicrî 975/Milâdî 1567-1568) Tapu Tahrir Defteri'nin 56. sırasında kayıtlıdır (Binark, 1993:220).⁴

Bobofça harbinde şehit olan Karabatak Mehmed Paşa, Kethüdâ Mehmet Ağa ve Deli Nasuh Paşa burada medfun devlet adamlarıdır. (*Sicill-i Osmanî*, c.4: 1063, 1231)

² Sokollu Mehmet Paşa Vakfıyes'i'nde yalnızca câmi, hamam ve dükkânlar zikredilmiştir. Bk. *Sinan Bey oğlu eski Sadrazam Şehit Mehmet Paşa Vakfıyesi* (VGMA, 572: 27/20).

³ Luigi Ferdinando Marsigli – 1697 (Sudár 2014: 162).

⁴ Bu tekkeyi bize bildiren Sn. Refik Engin'e teşekkür ederim.



Resim 3. Dâna Halil Zâviyesi Vakfı'na ait Tapu Tahrir Defteri'ndeki kayıt⁵

BUDİN (Buda - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, Budin'in Tabakhane Mahallesi'nde 3, varoшта ise 7 tekke yer aldığını belirtip hem tekkeler hem de türbelerle ilgili tafsilatlı bilgiler vermektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 316, 324). Seyyahın sayı belirtip bilgi vermedikleriyle birlikte, Budin'de 10 tekke, 16 türbe bulunduğunu tespit ettik. Tekke-türbelerin hâricinde, Akıncı Mezarlığı, Gâziler Mezarlığı, Galıçya Şehitliği, Abdi Paşa ve Hatice Hanım'ın kabirleri ile müzelerde bulunan mezar taşları şehirdeki Türk hâtralarıdır. Abdülmümin Paşa, Cerrah Kasım Paşa, Karakaş Mehmet Paşa, Kenan Süleyman Paşa, Semender Paşa, Seydîzâde Mehmet Paşa, Sofu (Hacı) Mehmet Paşa, Tiryaki Hasan Paşa, Hattat Ali Çelebi ve Uzun Bâlî Efendi Budin'de vefât edip kabri bilinmeyen devlet adamlarıdır (*Sicill-i Osmani* 1: 129, 2:357, 645, 3:875, 885, 4: 1059, 1070, 1073).

Ahmed Bey Türbesi: Budin'de Paşa Sarayı Câmii'nin avlu kapısı önünde yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 6:313). Ekrem Hakkı Ayverdi, türbenin İlbasan Sancak Beyi Ahmed Bey'e ait olabileceğini bildirmektedir (Ayverdi, 2000 (c. 1): 132). Türbenin kapısı üzerindeki kitâbesini Evliyâ Çelebi bildirmektedir:

“...musanna mermer döşeli pâk haremi kapusu dibinde bir kurşumlu kubbe-i âlî içinde Gâzî Ahmed Beğ medfûndur. Bu kubbe-i pür-envârın atebe-i ulyâsı üzre celî hat ile târîhi budur:

Azm-i gülzâr-ı cinân ettikde Bârî yâr ola
Evc-i a'lâyî bu yıl Ahmed Bey etti âşiyân
Sene (---)”

Evliyâ Çelebi'nin sene kısmını boş bırakarak bildirdiği beyitteki son mısranın⁶ ebced hesabıyla karşılığı 1032'yi vermektedir ki bu da milâdî 1622/23'e denk gelir:

اوج	اعلايى	بو يل	احمد بك	اتدى	اثيران
10	122	48	75	415	362

Toplam 1032

Giovanni Domenico Fontana, Budapeşte Târih Müzesi'nde yer ala 1686 târihli Budin kuşatma gravüründe Ahmed Bey Türbesi'ni Evliyâ Çelebi'nin târiflediği gibi Paşa Sarayı Câmii'nin önünde kubbeli olarak çizmiştir. Muhtemelen sekizgen planlı ve kurşun kubbeli olan Ahmed Bey Türbesi'nde tek oluklu bir çeşme de bulunuyordu. Bu çeşme, Orta Hisar'ın tek çeşmesi olup suyu, Tuna'dan çarklarla getiriliyordu

⁵ Binark 1993:247.

⁶ B. Sudâr, ebced hesabında seyahatnâmedeki imlâyâ göre “etti” ve “yıl” kelimelerinde ye harflarını iki defa fazladan yazarak 20 yıl farklı hesaplamıştır. Çıkan tarihe göre Yahyapaşazâde Ahmed Bey'in türbesi olabileceğini bildirmektedir (Sudâr, 2013: 71-72).

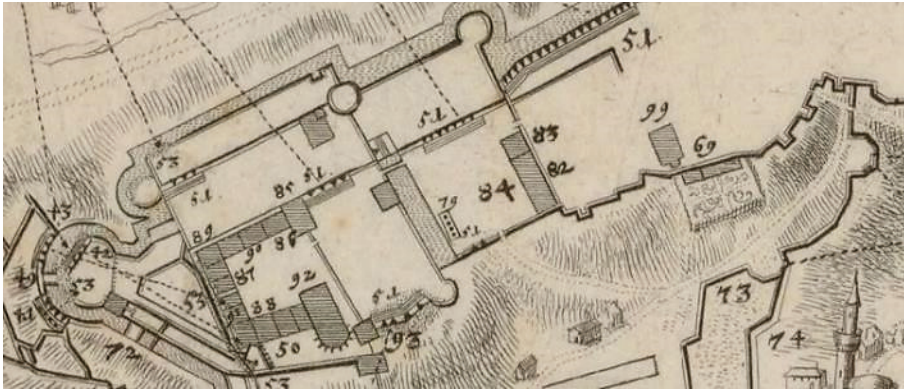
(Ayverdi 1:101, 132). Began Palankası'nda (günümüzdeki adı Szabadbattyán) iken hastalanan sadrazamın kardeşi Ali Bey hava değişimi için Budin'e geldiğinde burada vefat etmiş ve Ahmed Bey türbesine defnedilmiştir (Evliyâ Çelebi 7:105). Günümüzde câmi ve türbenin yerinde tiyatro binası bulunmaktadır.



Resim 4. Budin Kalesi'nde Paşa Sarayı Câmii önünde Ahmed Bey Türbesi (Fonatana-1686)

Arslan Paşa Türbesi: Yahyalılar ailesine mensup olan Arslan Paşa, 1565-66 arasında Budin Beylerbeyliği yapmıştır. Görevi esnasında Tata ve Vespem kalelerinin elden çıkması sebebiyle boynu vurulmuş, Budin'de bânisi olduğu Baruthâne Kalesi'nin yakınına defnedilmiştir (Altaylı 2006:33, Sicill-i Osmanî 1:324, Evliyâ Çelebi 6:334; Ayverdi 1:132).

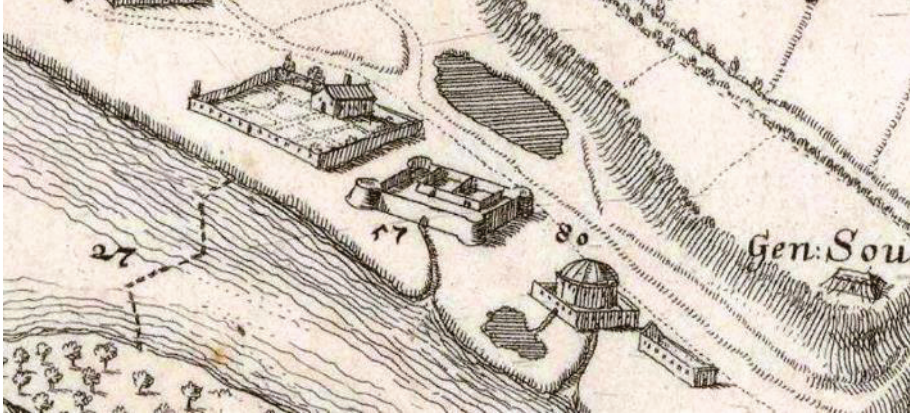
Bâlî Paşa Türbesi: 1545'te de Budin valisi olan Bâlî Paşa kaleyi tamir ettirip burç ilâve etmiş, 1553'te vefat etmiştir (Sicill-i Osmanî 2:357-358). Türbesi, Budin Kalesi'nde Eski Kral Sarayı yakınında Bâlî Paşa Meydanı'ndaydı (Evliyâ Çelebi 6:334).



Resim 5. Charles de Juvigny'nin 1686 Budin kuşatma gravüründe Bâlî Paşa Meydanı (84 numara)⁷

Baruthane Kalesi Zâviyesi: Baruthâne Kalesi, Budin'in kuzeyinde, Gül Baba bayırına yakın, Tuna kenarında yer alıyordu. Evliyâ Çelebi, kalede bir zâviye bulunduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 6:325).

⁷ Fransa Millî Kütüphânesi, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3266 B)

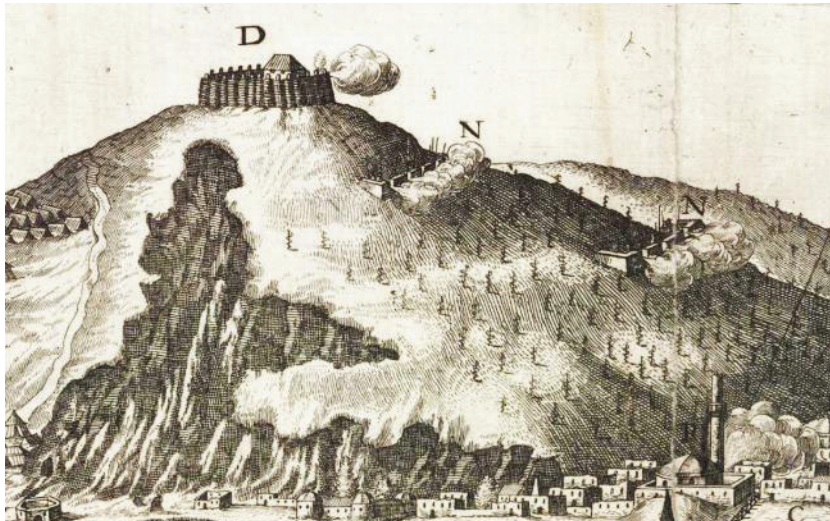


Resim 6. Charles de Juvigny'nin 1686 Budin kuşatma gravüründe Budin Baruthânesi (57 numara)⁸

Çakır Ağa Zâviyesi: VGMA'da 1197 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 79. Sayfasında: *Budin'de merhûm Çakır Ağa Zâviyesi Mescidi* vakfının 1591 târihli hurûfat kaydı bulunmaktadır: "*Budin'de merhûm Çakır Ağa Zâviyesi Mescidi'nde yevmi iki akça ile imam olub enam-ı şerîf tilâvet iden Seyyid Niyazi fâriğ olub yerine Abdurrahman Aladine naibi arz eyledikte buyruldu* (26 Safer 1000 / 13 Aralık 1591)." (VGMA, 1197: 79)

Dârüşşifâ Zâviyesi: Budin Kalesi'nde Orta Câmî ile Yeniçeri Odaları yanında yer alıyordu. Garipleri ve seyyahları tedâvi için kurulan bu zâviye, Yeniçeri Ocağı tarafından gözetiliyordu (Evliyâ Çelebi, 6: 330).

Gâzi Gerz İlyas Tekkesi ve Türbesi: Tekke, Budin Kalesi'nin güneyinde, *Gellert Tepesi* olarak bilinen yerde yer alıyordu. Osmanlı döneminde bu tepede bir palankanın yer aldığı bilinmektedir. Bu palanka içinde, câmî, tekke ve türbe bulunuyordu (Evliyâ Çelebi 6:326-327, 333, 338). Ludwig Nicolaus von Hallart, 1686 târihli kuşatma gravüründe Gerz İlyas Tepesi'ndeki palankayı çizmiştir.⁹ Günümüzde bu yapılardan hiçbir iz kalmadığı tepe, turistlerin seyir terası olarak kullanılmaktadır.



Resim 7. Ludwig Nicolaus von Hallart'ın 1686 tarihli kuşatma gravüründe Gerz İlyas Tepesi'nin Peşte tarafından görünüşü

⁸ Fransa Millî Kütüphânesi, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3266 B)

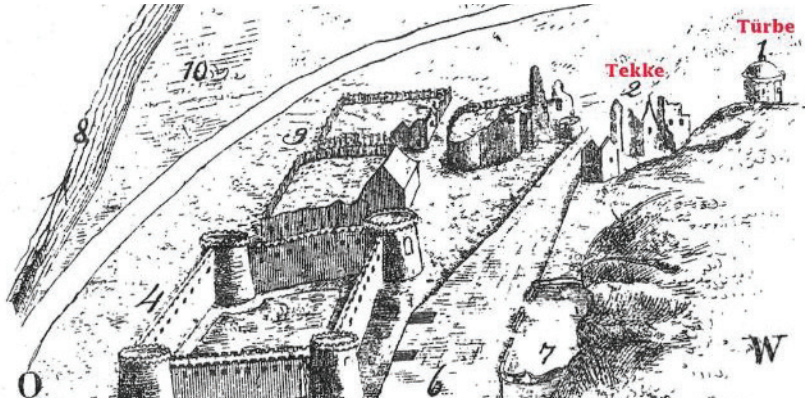
⁹ Dresden Kütüphânesi, Inv.-Nr.: SLUB/KS B1151



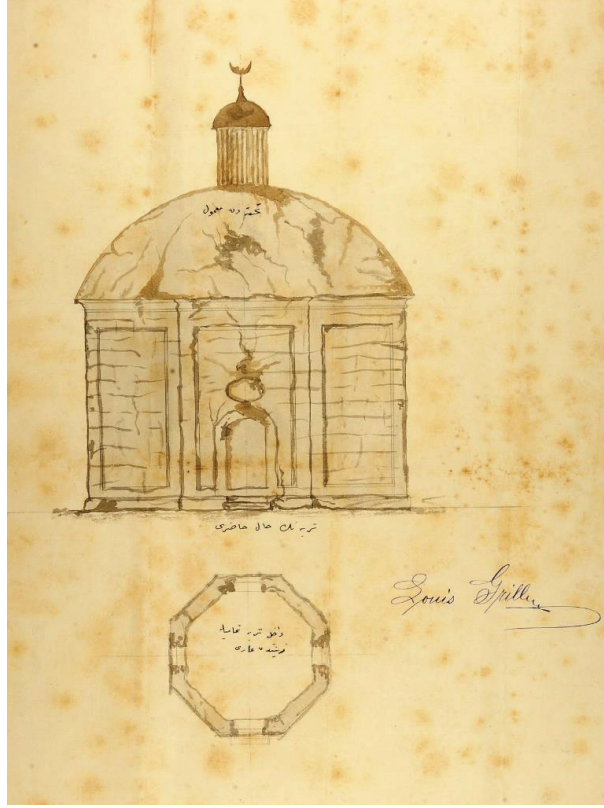
Resim 8. Budin Kalesi'nden Gerz İlyas Tepesi (2015)

Gül Baba Tekkesi ve Türbesi: Gül Baba, 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarında yaşamış, Budin'deki türbesinde medfûn bir Bektâşî dervişidir. Sultan Süleyman'ın dâveti üzerine Budin seferine katılmış ve fetih namazı esnâsında vefât etmiştir. Gül Baba Türbesi, 1543–1548 arasında Budin Beylerbeyi olan Yahyâpaşazâde Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Klasik Osmanlı türbe üslûbuna uygun biçimde sekizgen bir yapı olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Türbe, kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Evliyâ Çelebi türbenin iç görünüşünü ise şöyle anlatmaktadır: “Bizzat Gülbaba da bir çiçekli bahçe içinde kurşun örtülü bir kubbede gömülüdür. Sandukası yeşil çuha ile örtülü olup, mübarek başlarında Bektâşî tacı bulunur. Etrafı çeşitli Arap harfli Kuran ayetleri ile süslüdür. Çeşitli beyitleri yazdıktan sonra mübarek ruhları için bir Yâsin -i Şerif okudum.” (Evliyâ Çelebi, 6: 324-326).

Gül Baba Türbesi, Osmanlı döneminden sonra (1686) Avusturyalılar tarafından Cizvit papazlarına tahsis edilerek kiliseye çevrilmiştir. Türbe kiliseye çevrilince iç mekândaki sanduka ve tüm tefrişat kaldırılmış, kubbenin üstüne ahşap iskelet kurulup ikinci bir çatı yapılmış ve işlevsiz bir aydınlık feneri eklenmiştir. Batı cephedeki pencere kapatılmış, pencerenin üstündeki kemer oval şekle getirilerek türbenin dış görüntüsü tümüyle değiştirilmiştir. 1773'te Cizvitlerin dağılmasından sonra türbe özel mülkiyete geçmiş, türbenin de bulunduğu arazi 1861'de mimar János Wagner tarafından satın alınmıştır. Mimar Wagner, türbeyi yıkmadan avlusunda kalacak şekilde kendi villasını inşa etmiştir. Wagner villasının türbeyi çevreleyerek kapatması sebebiyle 2. Dünya Savaşı döneminde türbe yıkılmaktan korunmuştur. Gül Baba Türbesi 1914'te târihi eser olarak tescil edilmiş, 1962'den itibaren de müze olarak ziyarete açılmıştır (Eyice, 1996: 228-230).



Resim 9. Fontana'nın 1686 târihli gravüründe Gül Baba Tekkesi ve Türbesi



Şekil. 1. Türbenin hâl-i hazırı (rölövesi)

Çizim: Mîmâr Louis Grill - 22 Muharrem 1302 (11 Kasım 1884)¹⁰

Kubbe üstünde: Tahtadan mamûl, görünüşün altında: türbenin hâli hazırı

Plan içinde: dâhil-i türbe tamamiyle ziyneteten ârî

Gül Baba Tekkesi, Török (Türk) Caddesi yukarısında Rózsadomb'un (Gül Tepesi) doğu yamacında ve türbenin yakınına inşa edilmiştir. Gül Baba Tekkesi altmış dervişin kalabileceği büyüklükteydi. Budin'de 12 yıl Beylerbeyliği yapan Sokollu Mustafa Paşa, Gül Baba Tekkesi'nin yakınına bir de mescit inşâ ettirmiş¹¹, evlerini, dükkânlarını ve bağıni vakfetmiştir¹². Tekkede, zikirlerin yapıldığı bir büyük meydan evi, bir yazlık ve bir kışlık mekân, odalar, büyük bir imâret (aşevi), depolar ve helâlar bulunmaktaydı. Tekkenin ve türbenin etrafında tarikat ileri gelenlerinin gömüldüğü bir de hazîre vardı.

Cizvit tarikatının 1773'te dağılması üzerine türbe, başta Bosnalı hacılar olmak üzere Müslüman ziyaretçilere izin vermesi şartıyla 1861'de Mimar Janos Wagner'in mülkiyetine geçti. Ancak, 1870'te düşülen tapu kayıtlarında türbe Türkler'in mülkiyetinde gösterildi. 1867 yılında Avrupa gezisi dönüşü şapel halindeki türbeyi ziyaret eden Sultan Abdülaziz, Türbenin tekrar eski haline çevrilmesi için ilk teşebbüste bulundu. 1878'de ayrıntılı mühendislik raporu hazırlandı. 1885 yılında Osmanlı Hükümeti'nin isteği üzerine eser, şapelden tekrar türbeye çevrildi. Aynı yıl Osmanlı Hükümeti mimar Lájos Grill'e türbeyi tamir ettirdi. 1996 yılındaki onarımdan sonra 2014 yılında imzalanan mutabakatın ardından Türk – Macar ortaklığıyla Gül Baba Türbesi'nde onarım çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon kapsamında, türbenin

10 BOA - İ.HR 295-18651

11 29 Zilhicce 986 (26 Şubat 1579) târihli Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D. 7000 varak 6a; Yılmaz-Günel, 2006, s.222.

12 29 Zilhicce 986 (26 Şubat 1579) târihli Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D. 7000 varak 9a; Yılmaz-Günel, 2006, s.223.

onarımı ve iç mekân tefrişi ile çevre tanzimi ve Gül Baba Müzesi düzenlenerek 9 Ekim 2018'de iki ülke Cumhurbaşkanı'nın katıldığı törenle yeniden ziyârete açılmıştır.



Resim 10-11. Onarım sonrasında Gül Baba Türbesi (2018)

Hızır Baba Tekkesi ve İki Türbe: Budin'de şehrin batısında surların dışında yer alıyordu. Evliyâ Çelebi, *Bektaşî Kalenderhânesi* olarak belirttiği tekke hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Ova Kapısı dışında lodos tarafında cennet bağları içinde ufak tefek bir Bektaşî dervişleri dergâhıdır, ama evkafı azdır. Fukaraları gazilerden fakirlik parsası ile geçinip “Fakirlik benim iftiharımdır” hadisiyle yaşar bir alay ehl-i sünnet ve'l-cemaat pâk Kalenderi taifesidir. Bizzat Hızır Baba hazretleri bir gülistan içinde yatmaktadır. Sırrı aziz olsun.” (Evliyâ Çelebi 6:326, 334).

Hızır Baba Türbesi, 1598, 1602 ve 1689 târihli gravürlerde kabristan içinde kubbeli bir binâ olarak çizilmiştir. Budin'in kaybedildiği yıllarda şehre gelen Giovanni Paolo Zenarolla, Hızır Baba Tekkesi'nde 15 derviş bulunduğunu, tekkeye gelenlerin hoş karşılandığını, saygı ve ikram gördüğünü söyler (Eyice 1996:229). Kabristanda çizilmiş kare planlı diğer türbenin kime ait olduğunu bilmiyoruz.

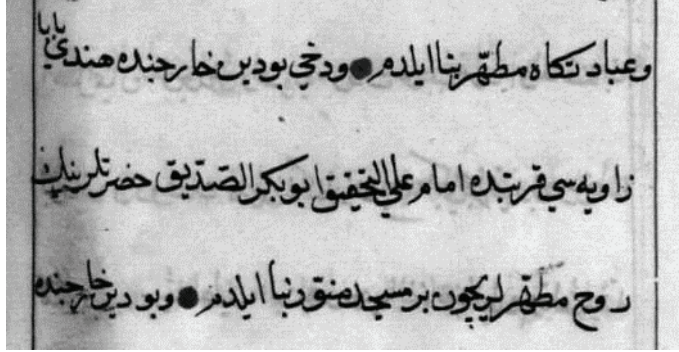


Resim 12. 1686 târihli Budin gravüründe Hızır Baba Türbesi (kubbeli) ile isimsiz türbe¹³

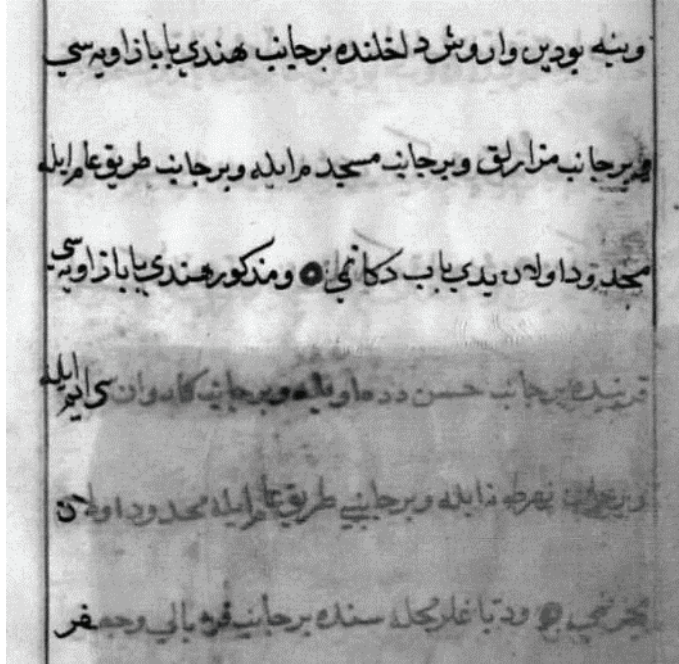
Hindî Baba Tekkesi ve Türbesi: Ekrem Hakkı Ayverdi, Evliyâ Çelebi'de bahsi geçmeyen bu tekkenin, şehrin eski haritalarında Tabakhâne varoşunda Mustafa Paşa Câmii ile Yeşil Direkli Ilıca arasında Tuna kenarında yer aldığını bildirmektedir (Ayverdi, 2000 c.1: 134). Mustafa Paşa Vakfıyesi'nde de tekkenin,

13 Çizim: F. Rossetti, Fransa Millî Kütüphanesi, département Cartes et plans, GE DD-509 (56 RES)

kaplıca ve kervansarayın yanında olduğu yazılıdır.¹⁴ Paşa, tekkenin yanına bir mescit inşâ ettirmiştir.¹⁵ Nicolao Marcel de la Vigne'nin gravüründe zikredilen yerde çizilmiş kubbeli yapı Hindî Baba Türbesi olmalıdır.¹⁶



Resim 13. *Mustafa Paşa Vakfiyesi'nde tekkenin zikredildiği birinci bölüm: "ve dahi Budin hâricinde Hindî Baba Zâviyesi kurbunda imam Ali-y't tahkîk Ebubekir el-sıddık hazretlerinin rûhu mutahharaları için bir mescid-i münevver binâ eyledim."* *Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D. 7000, varak 6a*



Resim 14. *Mustafa Paşa Vakfiyesi'nde tekkenin zikredildiği ikinci bölüm*

"Budın varoşu dâhilinde bir canibi Hindî Baba Zâviyesi bir canibi mezarlık ve bir canibi mescidim ile ve bir canibi tarik-i 'amm ile mahdûd olan yedi bab dükkânımı ve mezkûr Hindî Baba Zâviyesi kurbunda bir canibi Hasan Dede eviyle ve bir canibi kervansarayım

14 "ve dahi Budin hâricinde Hindî Baba Zâviyesi kurbunda imam Ali-y't tahkîk Ebubekir el-sıddık hazretlerinin rûhu mutahharaları için bir mescid-i münevver binâ eyledim." "Budın varoşu dâhilinde bir canibi Hindî Baba Zâviyesi bir canibi mezarlık ve bir canibi mescidim ile ve bir canibi tarik-i 'amm ile mahdûd olan yedi bab dükkânımı ve mezkûr Hindî Baba Zâviyesi kurbunda bir canibi Hasan Dede eviyle ve bir canibi kervansarayım ile ve bir canibi Nehr-i Tuna ile ve bir canibi tark-i 'amm ile mahdud olan mahzeni..." *Mustafa Paşa Vakfiyesi* (TSMA.D. 7000, v. 9b); Yılmaz-Günel (2016: 224).

15 *Mustafa Paşa Vakfiyesi*, TSMA.D. 7000, varak 6a; Yılmaz-Günel, 2016, s.222.

16 Gravür için bkz. Sudâr, 2013, s.78.

ile ve bir canibi Nehr-i Tuna ile ve bir canibi tark-i 'amm ile mahdud olan mahzenimi..."
Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D. 7000, varak 9b

Kalaylıkoz Ali Paşa Türbesi: 1580-83 ve 1586-87 yılları arasında iki defa Budin Beylerbeyliği yapan Ali Paşa 1587'de azloluğunda da haberin ulaşmasından önce vefat etmiştir (Sicill-i Osmani 1:272). Vefatından sonra Gül Baba türbesinin yakınlarında bulunan Türklerin *Mihnet Tepesi* dedikleri Macarların *Kalvary* dedikleri tepenin yamaçlarındaki bağlar arasına gömülmüştür (Saraç 2005:210). Evliyâ Çelebi, paşanın Bedkal varoşunda bir bayır üzerinde gömülü olduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 334).

Memi Baba Tekkesi ve Türbesi: Ekrem Hakkı Ayverdi, Evliyâ Çelebi'de bahsi geçmeyen bu tekkeyi Gül Baba bayırı ile kale arasında işaretlemiştir (Ayverdi 1:89). Charles de Juvigny'nin 1686 târîhli Budin gravüründe bu bölgedeki mezarlık içinde çizilmiş kubbeli yapı, Memi Baba Türbesi olmalıdır.



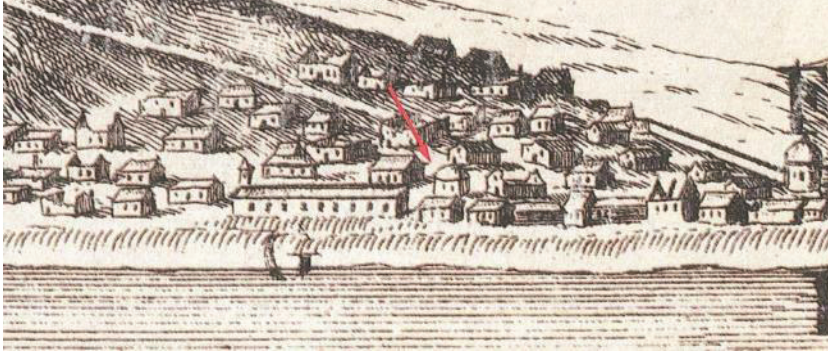
Resim 15. Meme Baba Türbesi (Charles de Juvigny, 1686)¹⁷

Miftah Baba (Baba Şâban) Tekkesi ve Türbesi: Gül Baba Tekkesi ile Veli Bey İlicası yakınında, Tuna kenarında yer alan bir Bektaşî Tekkesi'ydi. Evliyâ Çelebi Miftah Baba menâkıbını bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 6:326, 334). Budin'in kaybedildiği yıllarda şehre gelen Giovanni Paolo Zenarolla, Miftah Baba Tekkesi'nde 20 dervişin barındığını belirtip, buraya gelen misafirlerin hoş karşılandığını, saygı ve ikram gördüğünü söyler (Eyice 1996:229).

Muhtar Baba Türbesi: Budin Kalesi'nin güneyinde Tabakhâne varoşunda yer alıyordu. Sokollu Mustafa Paşa'nın câmisi¹⁸, hamamı, hanı ve diğer vakıf hayrâtı da bu mahalledeydi (Yılmaz-Günel 2016:241). Evliyâ Çelebi, türbeden kısaca bahsetmektedir (Evliyâ Çelebi 6:334): *"Bu Âl-i Abâ fukarası evliyâsı Yeşil Direkli İlicası Hanı önünde bir nurlu kubbeye yatmakta olup Budin gazilerinin ziyaret yeridir, Allah nurunu artırsın."*

17 Fransa Millî Kütüphanesi, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3266 B)

18 Tabakhâne Mahallesi'nin günümüzdeki adı Tabân'dır. Mustafa Paşa buradaki İbrâhim Çavuş Câmii'ni tâmir ettirmiştir. Eser günümüzde Aziz Katalin (Alexandriai Szent Katalin templom) adıyla kilisedir. Yılmaz-Günel, 2016, s.222.



Resim 16. Yeşil Direkli Ilıca Hanı ve Muhtar Baba Türbesi¹⁹

Orta Câmi Önündeki Türbe: Giovanni Domenico Fontana'nın 1686 târihli Budin kuşatma gravüründe, kale içinde Orta Câmi'nin son cemaat yerinin hemen yanında, kime ait olduğunu tespit edemediğimiz kubbeli bir türbe görülmektedir.



Resim 17. Budin Kalesi'nde Orta Câmi önündeki isimsiz türbe²⁰

Rüstem Paşa Zâviyesi ve Türbe: VGMA'da 1197 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 21. sayfasında *Budin'de merhûm Rüstem Paşa Zâviyesi Vakfı'nın* 1591 târihli hurûfat kaydı bulunmaktadır.²¹ Bâni, Sokollu Mustafa Paşa'nın oğlu Güzelce Rüstem Paşa'dır. Varoşta Yeni Kapı'nın iç kısmında yer aldığından *Yeni Kapı Câmi* olarak da biliniyordu. VGMA kaydında adı geçen zâviye de câminin yanında olmalıdır. Gravürlerde avlu içinde câmiyle birlikte kubbeli bir türbe de görülmektedir.

19 Gravür: Nicolao Marcel de la Vigne. Sudâr 2013:78.

20 Giovanni Domenico Fontana'nın 1686 tarihli Budin kuşatma gravüründen ayrıntı. (Budapeşte Tarih Müzesi'nden)

21 Budin'de merhûm Rüstem Paşa Zâviyesi Vakfı zâif olmakla hal ve muattal kalmağın Seyyid Feyzullah zaviyeye tevcih şeyh olmak yevmi üç akça ilekadısı arz eyledikte buyruldu. VGMA 1197/21 (13 Zilkâde 999 - 2 Eylül 1591)

بوفینده موسم رسم یکن زایه کسوقنی زعیفنا اوغدا مال وبعطلر فاعینر زعیفنا فاعینر
زایه ویرتوبه شیخ اوغدا یومر اوچ اجه ابا قاضی عرضا ابذکرده سرد رس

Resim 18. Budin'de merhûm Rüstem Paşa Zâviyesi Vakfı zâif olmakla hal ve muattal kalmağın Seyyid Feyzullah zaviyeye tevcih şeyh olmak yevmi üç akça ilekadısı arz eyledikte buyruldu. VGMA 1197/21 (13 Zilkâde 999 - 2 Eylül 1591)



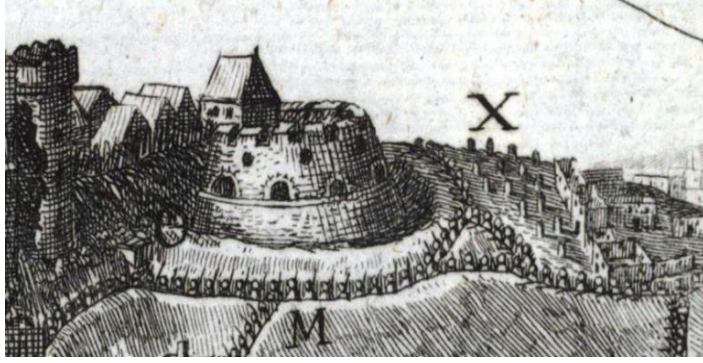
Resim 19. Von Birken'in Gravüründe Rüstem Paşa Câmii ve Zâviyesi

Sokollu Mustafa Paşa Türbesi: Budin'de 12 yıl beylerbeyliği yapan Mustafa Paşa, meşhur Sokollu ailesinden olup Sokollu Mehmet Paşa'nın amcazâdesidir (Sicill-i Osmanî 6:1181, 1814). Mustafa Paşa, Tuna kenarında bir câmî inşa ettirmiştir.²² Kendi türbesi de câmisinin yanında yer alıyordu. Câmî ve türbe Mîmar Sinan'ın eseridir (Meriç 1965:27). H. Bredokow, 1686 târihli Budin gravüründe Tuna kenarında avlu içinde Mustafa Paşa Câmii ve türbesini çizmiştir. 1587 târihli hurufat defterinde Mustafa Paşa evkafının Tımsıvar'daki zâviyesinde paşanın rûhuna her fecrde Yâsin-i Şerîf okunduğu kayıtlıdır (VGMA, 1223/272, 3 Zilkâde 995 / 5 Ekim 1587).

Veli Bey Tekkesi ve Türbesi: Veli Bey Ilicası ve Baruthâne Kalesi'nin arkasında yer alıyordu. Veli Bey, Budin Kalesi'ne tekke, burç ve hamam inşâ ettirmiş, sancak beyliği yapmıştır (Ayverdi, 2000, 1: 120, 134). Nicolao Marcel de la Vigne, 1686 Budin gravüründe, türbeyi Kestane Bayırında kubbeli bir binâ olarak çizmiştir.

Akıncı Mezarlığı: Akıncı Mezarlığı veya Türk Mezarlığı olarak bilinen kabristan, Budin Kalesi'nin güneydoğusunda, Kızıl Elma Kulesi önündedir. Budin'de muhtelif yerlerdeki mezar taşları eskiden de kabristan olan bu alanda toplanmıştır. Kadirşinas Macarlar tarafından etrafi demir parmaklıkla çevrilerek koruma altına alınmış bu alanda yazısız, 15 özgün mezar taşı bulunmaktadır.

²² "Budın Medresesine mülâsik bir câmii münevver ve ibadetgâh-ı mutahhar binâ eyledim" Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D. 7000, Yılmaz-Günel, 2016, s.222.

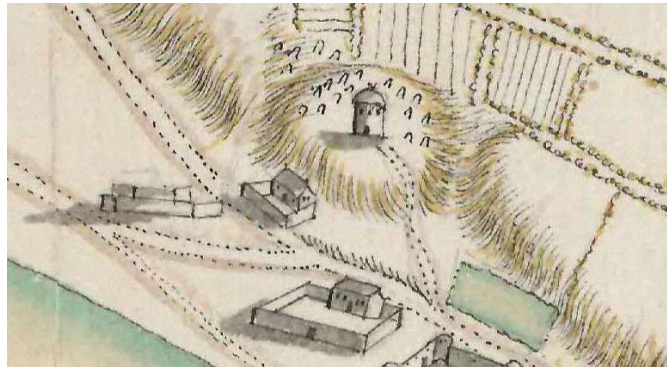


Resim 20. 1686 târihli gravürde Kızıl Elma Kulesi önündeki Türk mezarlığı (X)²³



Resim 21. Budin Akıncı Mezarlığı (2015)

Gâziler Mezarlığı: Evliyâ Çelebi, Gâziler Mezarlığı hakkında şu bilgileri vermektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 334): “Tüm mezarlığı batı tarafta Hazret-i Gül Baba yanında büyük bir gaziler mezarlığıdır ki her biri birer Rüstem ve Sâîm akrân yiğitler iken suskunlar vadisinde yatıp hâl dilleri ile birer Fâtîha rica ederler. Bütün mezarlık sakinleri ruhları için el-fâtîha. Hatta bu Budin’in kabristanında yatmakta olan ölü diller nice yüz yıldan beri ter-ü taze gibi iskelet olup yatar. Yılan, çıyan ve fareler dış uzatıp gazi naaşlarına asla zarar etmezler, acep temiz pâk topraktır.” Müellif tarafından Gül Baba Türbesi’nin 2018 onarımında günümüze ulaşmamış Gâziler Mezarlığı’nın hâtrasını yaşatmak için türbenin etrafına 12 adet Osmanlı mezartaşı konulmuştur.



Resim 22. Budin’de Gül Baba Türbesi etrafında Gâziler Mezarlığı (1686)²⁴

23 Ludwig Nicolaus von Hallart - Michael Wening, 1686, Dresden, Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden (SLUB), Kartensammlung, Signatur/Inventar-Nr.: SLUB/KS B1152

24 Macaristan Széchenyi Millî Kütüphanesi, OSZK kéziratos térképek, TK 2154/1



Resim 23. Gül Baba Türbesi'nin yanındaki Gâziler Mezarlığı (2018)

Abdurrahman Abdi Paşa'nın Kabri: Budin'in son beylerbeyi olan Abdurrahman Abdi Paşa, 1686'daki kuşatmada 16.000 kadar Türk askeriyle şehri iki buçuk ay savundu. Yetmiş yaşlarında bulunan Abdi Paşa bu çarpışmalar sırasında şehit düştü (Özcan, 1988: 156). Abdi Paşa'nın şehit olduğu yer olarak bilinen Budin Kalesi'nin Gezinti Kulesi'ne daha sonra Macarlar tarafından Türkçe ve Macarca bir mezar taşı konulmuştur. Mezar taşındaki Türkçe metin şöyledir: "145 yıllık Türk egemenliğinin son Buda Valisi Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının 2. günü öğleden sonra yaşamının 70. yılında maktul düştü. Kahraman düşmandı. Rahat uyusun."



Resim 24. Abdi Paşa'nın mezar taşının ön ve arka yüzleri (2015)



Resim 25. Abdurrahman Abdi Paşa'nın kabri (2015)

CANKURTARAN (Adony - Macaristan)

Koyun Adası Şehitliği: Tuna nehri üzerinde yer alan Koyun Adası'nda 8 yerde şehitlik bulunuyordu. Bu şehitliklerde Deli Gâzi Hasan Paşa ve Derviş Paşazâde'nin de kabirleri vardı. Gâzi Derviş Paşa, savaştan sonra şehitliği tanzim edip çevresine meyve ağaçları dikmiş ve şehid olan oğlunun kabrine ahşaptan bir ziyâret köşkü yaptırıp ve sütunu üzerine kendi el yazısıyla şu beyti yazmıştı: *Hakîm-i Mutlak'im olmasa ger bir işte tedbiri / Müfîd olmaz hezâr erbâb-ı aklın re'y ü tedbiri / İneyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ / Sevâb olur hatâsı hep kemâl-i mahz-ı taksiri / Sa'âdet isterisen ehl-i teslim ii tevekkül ol / Kabul et can ile Derviş bu pend-i Hazret-i Pîri* (Evliyâ Çelebi, 6: 272).

ÇİĞERDELEN (Párkány / Štúrovo - Slovakya)

Çiğerdelen Kalesi'ndeki şehitliği Evliyâ Çelebi bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 7:112-113).

ÇANAD (Csanád / Cenad - Romanya)

Çanad'da üç tekke ve bir türbe bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 321).

Gâzi Bali Bey Türbesi: Çanad Kalesi fâthi Gâzi Küçük Bali Bey, orta kale kapısı önünde bir câmi yaptırmıştı. Türbesi de câminin yanında kârgir yapıydı (Ayverdi 2000: 23, Evliyâ Çelebi, 7: 321).

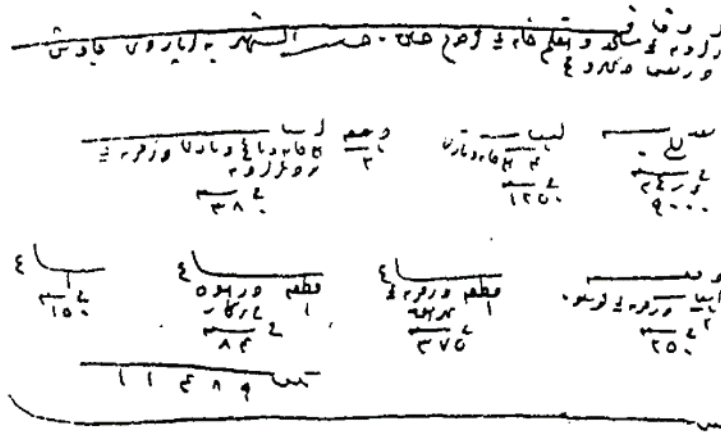
ÇONRAD (Csongrád - Macaristan)

Çonrad'da ismini bilmediğimiz küçük bir tekke bulunduğunu Evliyâ Çelebi'den öğreniyoruz (Evliyâ Çelebi 7: 305).

DİMİTROFÇA (Sremska Mitrovica - Sırbistan)

Dimitrofça'da üç tekke ile Gâzi Bayezid Bey, Memi Paşa, Muslihuddîn Efendi, Halîm Efendi ve Ali Efendi'nin türbeleri bulunuyordu (Evliyâ Çelebi 6: 222).

Hüseyin bin Hasan Zâviyesi: Hüseyin bin Hasan Zâviyesi Mescidi ve Muallimhânesi Vakfı'na ait 164 (Hicrî 935-937/Milâdî 1528-1531) ve 462 (Hicrî 975/Milâdî 1567-1568) numaralı Tapu Tahrir defterlerinde iki ayrı kayıt bulunmaktadır.²⁵



Resim 26. Hüseyin bin Hasan Zâviyesi Vakfı'na ait Tapu Tahrir Defteri'ndeki kayıt²⁶

25 164. defterin 67. sırasında ve 462. defterin 82. sırasındaki bilgilere göre 8 değirmen, 2 bağ ve 60.000 akçe nakit kayıtlıdır. Binark 1993:217.

26 Binark 1993:252

Memi Paşa Türbesi: Aşağı Çarşı'da, bânisi olduğu câminin yanında bir kubbecik içinde çoluk çocuğuyla medfundu (Evliyâ Çelebi, 6: 224). Müteveffâ, Peçuy'da câmisi, çeşmesi ve hamamı olan Memi Paşa olmalıdır.

Gâzi Bayezid Bey Türbesi: Küçük Çarşı'da Bayezid Bey Câmii hazîresinde, kurşun kubbeli kârgir türbesinde medfundu. Câmisinde üç vakit hatm-i şerîf okunduğunu Evliyâ Çelebi bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 224).

Muslihuddîn Efendi Halvetî Tekkesi ve Türbesi: Muslihuddîn Efendi, H.982 / M.1575 senesinde Dimitrofça'da vefât edip, orada defnedilmiştir. Göle Kalesi'nin fethine de katılan Muslihuddin Efendi'nin dergâhı, Velî Bey Câmii yakınlarında yer alıyordu. Dimitrofça'da hatîblik yapan Gaybî Efendi, vefâtına târih düşmüştür: *Kutb-i âlem cihânı terk etti / Müddet-i ömrü çünkim oldu tamam / Oldu bu Gaybiyâ ona târih / Yâ ilâhî, ola behişt (Cennet) makâmı (982)*. (Evliyâlar Ansiklopedisi, 5: 27-32).

Vâiz Halîm Efendi Türbesi: Evliyâ Çelebi yalnızca ismini bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 224).

Ali Efendi Ziyâreti: Ali Efendi H.1005 / M.1596 senesinde Dimitrofça'da vefât edip, Eski Câmî yakınında defnedilmiştir. Üveysî yoluna dâhil olan Ali Efendi, talebelerini gazâyâ gönderir, onları İslâm'a hizmet için teşvik ederdi. Belgratlı Münîr Efendi ve Ali Dede onun talebeleri arasındadır (Evliyâlar Ansiklopedisi, 3: 61-62).

EĞRİ (Eger - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, Eğri'de 7 tekke bulunduğunu bildirmektedir. Seyyah, yalnızca Baba Sultan Tekkesi'nin ismini bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 147).

Baba (Dede) Sultan Tekkesi ve Türbesi: Eğri varoşunda Hatvan Kapısı'nın dışında, 70-80 kadar dervişin bulunduğu bir Bektâşî Tekkesiydi. Evliyâ Çelebi tekke hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Hatvan Kapısı'ndan taşra kale gibi duvarı İrem Bağ'ına benzer, tavus kuşunun süt beyazı, yeşili ve rengârenk tavuslar ile *bülbüller ile ve diğer ötücü kuşlar ile dolu bir mesiregâh yerde çeşit çeşit fukara haneleri, yaz ve kış meydanları, nice yerde tek katlı ve iki katlı dinlenme köşkleri ile bezenmiş Bektaşî tekkesidir*. Budin'de Gül Baba Tekkesi'yle bu Baba Sultan Tekkesi görülmeye değer tekkedir. Yüksek bir kubbe içinde Hazret-i Dede Sultan gömülü olup nurlu kabrinin çevresi çeşit çeşit hüsn-i hat kelâm-ı şerifler, şamdan, kandildan ve çerağdanlar ile süslenmiş bir abdallar yuvasıdır. 70-80 kadar fukarâları sadaka ile geçinip çeteye ve poturaya giden gaziler ganimetle gelip bu tekkeye adaklarını verirler. Tüm yoksul erenleri onunla geçinirler” (Evliyâ Çelebi, 7: 147, 149).

J. de Rossi'nin 1687 târihli Eğri kuşatmasını çizdiği gravürde, Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği Hatvan Kapısı'nın dışında tekkeyi resmetmiştir (Sudârş 2013: 83). Baba Sultan Tekkesi, 1873'de meydanı düzenlemesi ve yerine büyük bir kilise yapılabilmesi için yıkıldı (Saralş 2003:219).



Resim 27. Baba Sultan Tekkesi (J. de Rossi – 1687; Sudár, 2013:83).

Eğri Taburu Şehitliği: Evliyâ Çelebi, Eğri Taburu Şehitliği'nin ziyâret yeri olduğunu ve kabirlerin *mükellef sofa binâli* olduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 154).

ESTERGON (Esztergom - Macaristan)

Estergon'da iki tekke ve bir türbe ile kaledeki müzede dört mezar taşı yer almaktadır. Kabirleri kaybolmuş Arslan Mehmet Paşa, Kara Mehmet Paşa ve Mehmet Ağa da Estergon'da defnedilmiş târihî simalardandır (Sicill-i Osmanî, 1: 324, 3: 938, 4: 1057-1058).

Estergonlu Ali Efendi Tekkesi: Evliyâ Çelebi, tekkenin ismini bildirip yeri hakkında bilgi vermemektedir. 1663'te Uyvar'ın fethinden sonra Halvetî Şeyhi Ali Efendi, buradan Uyvar'a gidip orada kurulan tekkenin başına geçmiştir (Evliyâ Çelebi, 6: 370, 498).

Öziceli **Hacı İbrahim Tekkesi:** Evliyâ Çelebi'nin sadece ismini bildirdiği bu tekke (Evliyâ Çelebi 6: 370), Estergon varoşundaki Öziceli Hacı İbrahim Câmîi'nin yanında olmalıdır. Günümüzde müze olarak kullanılan câmînin yanındaki duvar kalıntılarının tekkeden geriye kalan duvarlar olması muhtemeldir.

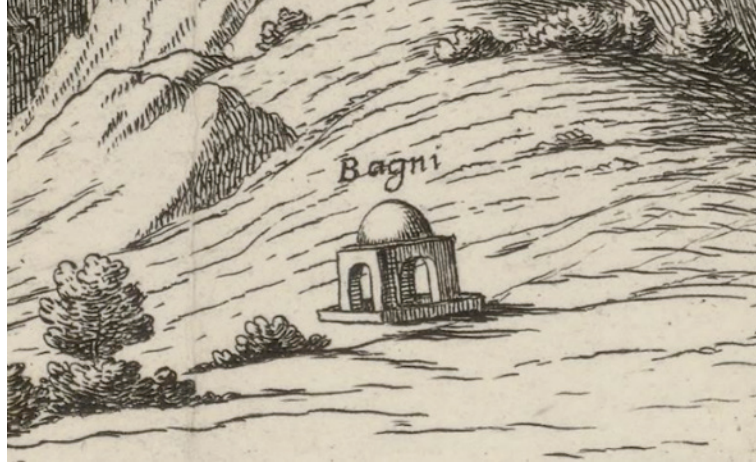


Resim 28. Estergon'daki Katedral ve Öziceli Hacı İbrahim Câmîi (2014)



Resim 29. Estergon'da Özüceli Hacı İbrahim Tekkesi kalıntıları (2015)

Mehmed Bey Türbesi: 1567'de Estergon'da vefât ederek günümüzdeki kütüphâneye yakın bölgeye defnedilmiştir. Türbe, dört mermer sütuna oturan, kubbeli, baldaken tarzındaydı. Türbenin sütunlarından birisi 1926'da bulunmuştur (Ayverdi, 1: 180). Üç gravürüne ulaşabildiğimiz Mehmet Bey Türbesi, Anadolu'da ve Rumeli'nde sıklıkla karşılaştığımız açık türbelerin günümüz Macaristanında tespit edilen nadir örneğidir.



Resim 30. G. Rossi'nin 1683 târihli gravüründe Estergon'daki Mehmet Bey Türbesi²⁷

Türk Mezarlığı: 1685 târihli anonim bir gravürde, kale ile varoşun arasında yer alan Rüstem Paşa Hammamı'nın güneyi *Türk Mezarlığı* olarak işaretlenip başlıklı mezar taşları çizilmiştir. Bu mezarlıktan geriye kalan 4 mezar taşı, kaledeki müzede oluşturulan *Türk Sokağı'nda* sergilenmektedir. Budin'deki Akıncı Mezarlığı'nda olduğu gibi bu taşlar da kitâbesiz olup sâdedir.

27 Fransa Millî Kütüphânesi, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3267)



Resim 31. Esztergom gravüründe Türk Mezarlığı (1685 - anonim)



Resim 32. Esztergom Kalesi'ndeki müzede sergilenen Türk mezar taşları (2015)

FURUŞKA (Fruška - Sırbistan)

Furuşka'da iki tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 121).

GASTON (Gasztony - Macaristan)

Macaristan'ın batısında, Avusturya sınırına yakın Gasztony kasabasında *Fő Utca* (Eski Cadde) 22 numara üzerinde yer alan eski Katolik kilisesinde Belgrad'da vefât eden İzzet Mehmed Paşa'nın mezar taşı bulunmaktadır. Bu taş, Yanık müzesindeki Hatice Hanım'ın mezar taşı gibi Avusturyalılar'ın 1789'da Belgrad'ı üçüncü işgalinde gânimet olarak getirilmiştir. Kasabada, İzzet Mehmed Paşa'nın mezar taşından başka Belgrad'dan getirilen H. 1106 (M. 1694) ve H. 1157 (M. 1744) târihli iki kitâbe daha bulunmaktadır.

Başında ters şekilde yerleştirilmiş sadrazam kavuğu bulunan İzzet Mehmed Paşa'nın mezartaşı, kiliseye getirildiğinde üzerinde Latince yazı bulunan bir kaidenin üzerine oturtularak iç mekânda duvar önüne yerleştirilmiştir. Mezartaşının 7 satırlık kitâbe metni şöyledir:

*Hüvel bâkî / merhûm ve mağfurun leh / el-muhtâc el-rahmet / rabbehu'l gafûr sadr-ı / âzâm-ı esbâk
İzzet Mehmed / paşanın rûhiçün / el-fâtihâ sene 1198 13 R (Rebiülâhir) / [23 Şubat 1784]*

Mezartaşının kaidesindeki 1789 târîhli Latince metin ise şöyledir:

TAURUNO / VICTR. ARMIS IOS. II. AUG. / CAPTO / IOS. BOROS DE RAKOS. S. C. R. A. M. / E. CONS. R. L.
H. CONSILIARIUS. ET SUPE. / CAMP. PR. COMISS. SERVIC. ECCLAE / GOSZTON. D. D. Ao. MDCCLXXXIX

Türkçesi: II. Jozef'in galip ordusu tarafından feth edilmesinin anısına, Boros Jozef de Rakos imparatorun ve kral vekilinin ve sarayın danışmanı, general ve dini lideri, Gosztony 1789.²⁸



Resim 33. Gaston Kilisesi'ne yerleştirilen İzzet Mehmed Paşa'nın mezartaşı ve kitâbe (2018)

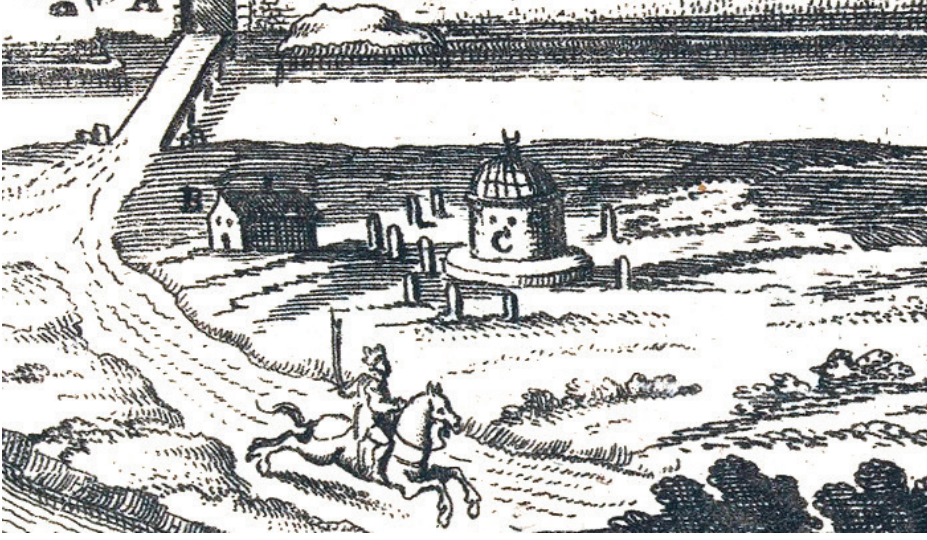
GIRIJGAL (Görösgal - Macaristan)

Deli Hüsrev ve Deli Mehmet Şehitliği: Evliyâ Çelebi, Girijgal Kalesi'ndeki şühedânın menâkıbını cenkte hazır olup gören ihtiyarlardan aktarır (Evliyâ Çelebi, 7: 39-40).

GÖLBAŞI (Tata - Macaristan)

Süleyman Bey Türbesi ve Türk Mezarlığı: Mehmed Süreyyâ Bey, Karaman Beylerbeyi Süleyman Bey'in Sigetvar seferine katıldığı esnâda Gölbaşı'nda vefât ettiğini ve kale kapısı önünde medfûn olduğunu bildirmektedir (Sicilli Osmanî, 5: 1529). Gaspar Bouttats ve Jacob Peeters'in çizdiği 1686 târîhli Gölbaşı gravüründe, Mehmed Süreyyâ Bey'in bildirdiği yerde, içinde kubbeli bir türbenin de yer aldığı Türk mezarlığı bulunduğu görülmektedir. Türbenin yer aldığı bölgede günümüzde halk kütüphanesi bulunmaktadır.

28 Gazton'daki mezartaşı ve kitâbeler için bk. Mehmet Emin Yılmaz, *Macaristan'da Bir-Kaç Misâfir: Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın Mezar Taşı, Kitâbeler ve Bir Kurna*, Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı 3.



Resim 34. Gölebaşı'ndaki Türk Mezarlığı ve Süleyman Bey Türbesi²⁹

GÖLE (Gyula - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, Göle'de tafsilata girmeden iki tekkenin bulunduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 330).

Ali Bey Türbesi: Göle varoşunun merkezinde yer alan Ali Bey Câmii ve türbesi, yanındaki hamamla birlikte bir külliye şeklindeydi. 1579'da inşa ettirilen bu yapıların bânisi Göle Sancak Beyi Pirsiz Ali Bey'dir. 1665'te Göle'ye gelen Evliyâ Çelebi câmi ve türbeyle ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Ali Bey Câmii, bir kurşunlu güzel câmidir, hayrat sahibi Ali Bey de câmi hazîresinde kurşunlu yüksek türbe içinde huzur içinde yatar*" (Evliyâ Çelebi, 7: 330). Şehirdeki Türk hâkimiyetinden sonra câmi ve türbe, Avusturyalılar tarafından kiliseye çevrilmiştir. Göle'nin L. F. Rosenfeld tarafından çizilen 1722 târîhli haritasında câmi, *kilise* olarak, türbe de *şapel* olarak numaralandırılmıştır. Câminin minâresi, kiliseye çevrildikten sonra bir süre çan kulesi olarak kullanılmış, 1744'te şapel olarak kullanılan türbeyle birlikte yıktırılmıştır. 1777-79'da câminin yerine günümüzdeki Nádi Boldogasszony Kilisesi inşa edilmiştir (Gerelyes, 2003: 174; Sudár, 2014: 328-329).

Göle Şehitliği: Evliyâ Çelebi'nin tâbiriyle "*nice yüz bin şehit ve sâlih kimselerin*" gömülü olduğu bu şehitlik, Azeb kapısının dışında, ahşap köprü'nün yakınında ziyâret yeri tepesiydi (Evliyâ Çelebi, 7: 334).

GIRGOVİÇSE (Gurguricsa)

Girgoviçse'de bir tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi 7: 121).

HATVAN (Macaristan)

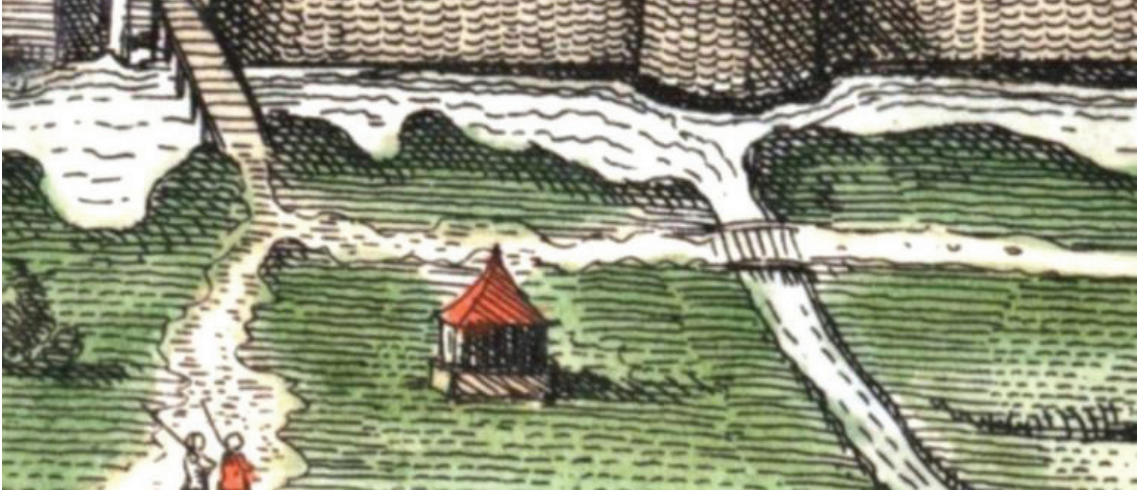
Evliyâ Çelebi, Hatvan'da sayı kısmını boş bırakarak derviş tekkesi bulunduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 135). Tapu defterinde ise *Osman Baba* ile *Yağmur Baba* Zâviyeleri kayıtlıdır.³⁰

Hasan Baba ile Velim Baba Türbesi: Evliyâ Çelebi, gâzilerden olan Hasan Baba ile Velim Baba ziyâretgâhının büyük varoşu çevreleyen hendeğin üzerindeki köprü'nün başında yer aldığını bildirmektedir (Evliyâ

29 1686 - Gaspar Bouttats, Jacob Peeters (Rijksmuseum Arşivi) C (Turcksche begraefplaets – Türk mezarlığı)

30 "*Zâviye-i mezbûrede sâkin olan Osman Baba dervişleri fukarasının tarafından Bayram Dede nam derviş...*" (BOA, Tapu Defteri, 550: 15b; Sudár, 2008, s.236).

Çelebi, 7: 135). G. Hoefnagel ve W. Hollar'ın 1682'de çizdiği iki Hatvan gravüründe, Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği yerde bu türbe görülmektedir. Aynı gravürde, surların dışında yakın bir tepe üzerinde Türk mezarlığı (*Sepulchro Turcica*) da çizilmiştir.



Resim 35. 1682 târihli Hatvan gravüründe Hasan Baba ile Velim Baba Türbesi³¹



Resim 35. 1682 târihli Hatvan gravüründe Türk Mezarlığı (*Sepulchro Turcica*)³²

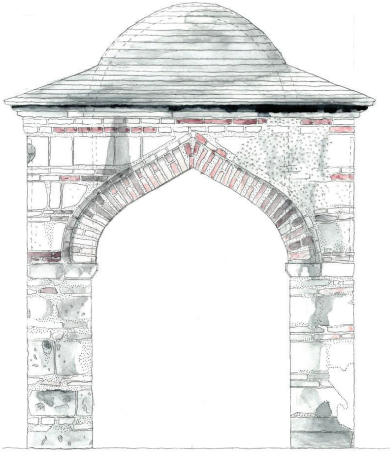
İLOK (Újlak - Hırvatistan)

İlok Kalesi aşağı varoşunda fukara tekkeleri, İlok'a bağlı Vukin Kalesi'ndeki (günümüzde Šarengrad) Müslüman mahallesinde bir zâviye, varoşunda da bir tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 128-129).

Açık (Baldeken) Türbe: İlok Kalesi'nde Türk hamamı yanında yer almaktadır. 3,7x3,7 metre ölçülerinde kare planlı, kubbeli açık türbe, taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Dört cephede sivri kemerlerin yer aldığı türbede mezar görülmemektedir (Kılıcı, 2009: 102). Z. Karaç'a göre Sirem sancakbeyinin türbesidir (Karaç, 2016 :54).

31 Çizim: Georg Hoefnagel - Wenzel Hollar (Dresden Kütüphânesi, Nr.: SLUB/Geogr.A.230-1)

32 Çizim: Georg Hoefnagel - Wenzel Hollar (Dresden Kütüphânesi, Nr.: SLUB/Geogr.A.230-1)



Resim 36. İlok'taki açık türbenin cephesi³³ Resim 37. İlok'taki Açık Türbe (2018)

Mecnun Baba Tekkesi ve Türbesi: Tahrir Defteri'n-deki kayda göre tekke, İlok'a tâbi Vukin (günümüzde Šarengrad) karyesine yakın bir konumda yer alıyordu.³⁴ Evliyâ Çelebi'nin *Mecnun Baba ziyâreti* olarak adını verdiği (Evliyâ Çelebi, 7: 128) tekkenin İlok'a tâbi *Opatofçi* karyesinde (günümüzde *Opatovac*) bir de değirmeni vardı.³⁵

İRİK (İreg - Sırbistan)

İrik'te iki tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 120).

İSTOLNI BELGRAD (Székesfehérvár - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, İstolni Belgrad varoşunda beş tekke ile üç zâviye, Beşli varoşunda 1 tekke ve İstolni Belgrad'ın güneyindeki Surut varoşunda da bir tekke bulunduğunu bildirmektedir. Seyyah, Hacı Paşa Zâviyesi, Karakaş Paşa Zâviyesi ve Yeniçeri Ağası Zâviyesi'nin yalnızca isimlerini bildirip, küçük ibadet yerleri olarak zikretmiştir (Evliyâ Çelebi, 7: 56-58).



Resim 38. Bektâşî Tekkesi olarak kullanılmış Aziz Anna Şapeli (2015)

Bektâşî Tekkesi: Günümüzde Arany János utca 6'da yer alan Aziz Anna Şapeli (Szent Anna Kápolna) İstolni Belgrad'daki Türk döneminde Bektâşî Tekkesi olarak kullanılmıştır. Yaklaşık 6x10 metre ölçülerindeki eser, 1470'de Gotik üslupta inşa edilmiştir. Şehirde günümüze ulaşan tek Ortaçağ yapısı bu şapeldir. Osmanlı döneminde iki değirmen ve bir çayırın geliri Bektâşî Tekkesi'ne vakfedilmişti (Dávid, 2001a: 406). Şapelin duvarlarında tekke olarak kullanıldığı döneme ait süslemelerden bazıları 1934'deki onarımda açığa çıkartılmıştır. Günümüzde de koruma altına alınmış olan bu süslemeler, *selvi ağacı* ve *hayat ağacı* motifi ile iki ayrı yerde "Yâ Allah, yâ Muhammed, yâ Ali" yazılarıdır (Adorjan, 2004: 55-60, Siklósi, 2013:

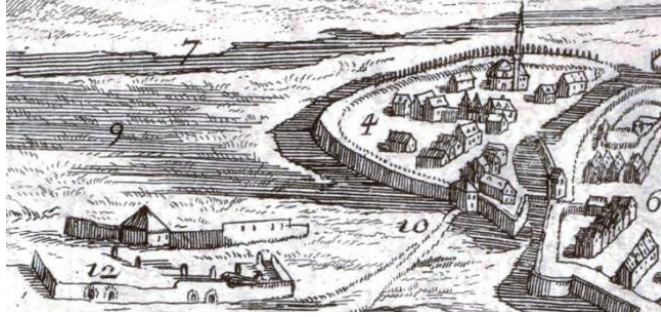
33 Türbe cephesinin suluboya ile renklendirilmiş rölöve çizimini bize hediye eden meslektaşımız Gergő Máté Kovács'a müteşekkiz.

34 "Zâviye-i Mecnun Baba der kurb-i kariye-i mezkûr [Vukin]. Altı dönüm bağ ve dokuz araba çayır ve on kitâ tarladır ve bir bahçedir." McGowan, 1983, s.25.

35 "Zemin-i asîyâb-ı zâviye, niyet-i Mecnun Baba der hudud-i kariye-i mezkûr [Opatofçi] çark:1" McGowan, 1983, s.20.

95). Ziyaretimiz sırasında onarım devam ettiği için içine giremediğimiz şapelin çatısındaki alemde, Macaristan'daki diğer kilise olan Türk eserlerindeki gibi hilalin üstüne haç yerleştirilmiştir.

Gazi Süleyman Paşa Türbesi ve Tekke: Gâzi ve Şehit Süleyman Paşa, İstolni Belgrad'ın Budin Kapısı dışında, Beşli varoşunda yer alan tekkedeki türbesinde medfundu. Seyahatnâme'de tekkenin ismini boş bırakan Evliyâ Çelebi kısaca ziyâretini anlatmaktadır. 1602, 1687 ve 1700 târihli gravürlerde kubbeli bir türbe ve tekke ile etrafındaki hazîre görülmektedir. Evliyâ Çelebi, bu tekke ve türbeden başka Osman Ağa'nın da şehirde medfun olduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 7:57, 60, 108).



Resim 39. 1687 târihli gravürde 12 numarayla işâretlenen Gazi Süleyman Paşa Türbesi ve Tekke³⁶

KANIJE (Nagykanizsa - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, kalede iki, Topraklık varoşunda bir tekke bulunduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi 6:692, 695).

Mustafa Ağa'nın Mezar Taşı: Kanije'de Osmanlı dönemini hatırlatan en önemli bakiye, son vali Fındık Mustafa Paşa'nın Aziz Josef Kilisesi'ne yerleştirilen mezar taşıdır. 70 cm yüksekliğinde, kireçtaşından oyulmuş olan mezar taşının baş kısmında oyuk açılarak vaftiz teknesi olarak kullanılmaktadır. Kilisenin revakına yerleştirilmiş mezar taşında nesih hat ile "burada yatan Mustafa Ağa, sene 1084 [1673-74]" yazılıdır (Molnár 1973:19). Mustafa Ağa'nın mezar taşı, Macaristan'da tespit ettiğimiz özgün kitâbeli tek örnektir.



Resim 40. Kilisede vaftiz teknesi olarak kullanılan Mustafa Ağa'nın mezar taşı³⁷

³⁶ Nicolas de Fer, 1687, Fransa Millî Kütüphânesi, département Cartes et plans, GE C-4891.

³⁷ <http://delzala.hu/images/bldg/25/b05.png> (erişim târihi: 19.10.2015)

KAPOŞVAR (Kaposvár - Macaristan)

Kapoşvar'da iki tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 39).

KARLOFÇA (Sremski Karlovci - Sırbistan)

Evliyâ Çelebi, Karlofça'da sayı belirtmeden derviş konukları ve tekkeleri bulunduğunu bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 123).

KOPAN (Törökkoppány - Macaristan)

Kopan'da ismini bilmediğimiz iki tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 34).

LEGRAD (Hırvatistan)

Macaristan arşivlerindeki 1815 ve 1825 tarihli iki haritada³⁸ Legrad kasabasının güneydoğusunda kalan Tuna-Drava Millî Parkı'nın karşı kıyası (Hırvatistan tarafında kalan kısmı) *Türk Mezarlığı* olarak gösterilmiştir.

LİPOVA (Lippa - Romanya)

Lipova Kalesi'nde üç tekke, Ortahisar'da bir zâviye bulunuyordu. Mehterhâne her gece bu zâviyede çalınırdı (Evliyâ Çelebi, 5: 542-543).

Yağmur Baba Tekkesi ve Türbesi: Kale dışında, Tımişvar yolu üzerinde bağlar arasında yer alıyordu. Ehl-i sünnet Bektâşî dervişlerinin bulunduğu büyük bir tekke idi. Yağmur Baba'nın türbesi de tekkede idi (Evliyâ Çelebi, 5: 542-544).

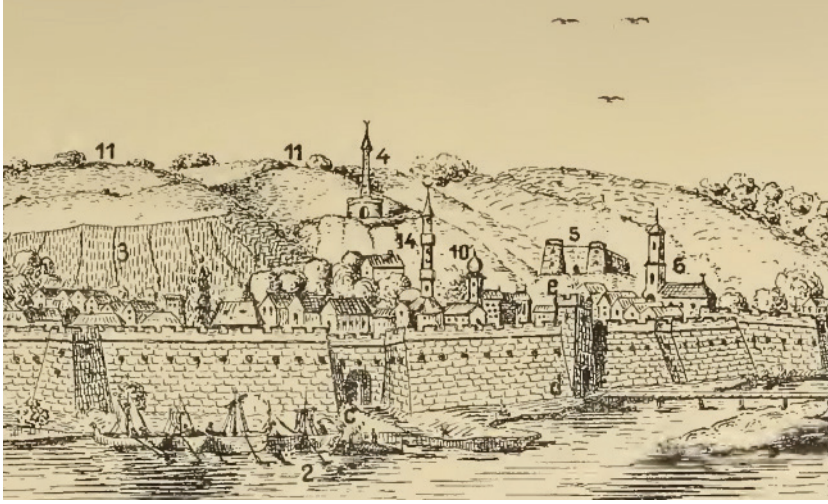


Resim 41. Yağmur Baba Tekkesi ve Türbesi (7 numara)³⁹

38 Macaristan Millî Arşivleri, S – Térképtár, S Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek (17. sz.-20. sz.), S 12 Helytartótanácsi térképek (1738-1875): 1815 tarihli [S 12 - Div. XIII. - No. 476:1.] numaralı harita ile 1825 tarihli [S 12 - Div. XII. - No. 24:2.] numaralı haritalar.

39 Çizim: Aurél Eisenkolb (Borovszky 1914: 338).

Mehmet Efendi Türbesi: Aslen Hindistanlı olan Şeyh Şerif Hindî Mehmet Efendi, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde post ve zeamet sahibi olup, şehit olduğu Lipova Kalesi yamacındaki tepeye defnedilmiştir (Evlîyâ Çelebi, 5: 545). Yesevî dervişi olan Mehmet Efendi'nin türbesi, şehrin Osmanlı dönemini gösteren gravürlerde çizilmiştir.



Resim 42. Mehmet Efendi Türbesi (4 numara)⁴⁰

Binbir Şühedâ Ziyâreti: Moroş Nehri'nin yukarısında, Murat Bayırı'nda yer alıyordu (Evlîyâ Çelebi, 5: 544).

Lipova Şehitliği: Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği kabristanda Yanova muharebesinde şehid olan Ulama Paşa da medfundu (Evlîyâ Çelebi, 5: 544).

MOHAÇ (Mohács - Macaristan)

Mohaç varoşunda bir tekke bulunuyordu (Evlîyâ Çelebi, 6: 242).

Mohaç Şehitliği: Mohaç Savaşı'nda şehit olan 40.000 Türk askeri, savaştan sonra Sultan Süleyman tarafından bir yerde toplanıp Mohaç Kalesi yakınlarında *Süleyman Han Tepesi* olarak bilinen yerde cenaze namazları kılınıp defnedilmişti. Daha sonra ziyâretgâh olan bu tepeye bir ahşap köşk inşa edilmişti. Köşkün yanında bir de su kuyusu bulunuyordu. Budin veziri Hasan Paşa, bu şehitliğin korunaklı olması amacıyla çevresine hendek kazdırmıştı (Evlîyâ Çelebi, 6: 245). 1976'da Macar Devleti tarafından, Mohaç Savaşı'nın yapıldığı yerde vefât eden askerler için bir açık hava müzesi düzenlenmiştir. Savaş meydanında, Macar ve Türk askerini temsil eden ahşap heykeller ve mezar taşları bulunmaktadır. Ayrıca bir de müze binâsı yer almaktadır. Burada da farklı dillerde savaşı anlatan film gösterilmektedir.

40 Çizim: Aurél Eisenkolb; Borovszky (1914:338).



Resim 43. Mohaç savaş alanında kelleleri toplamış "Türk" tasviri (2018)



Resim 44. Mohaç savaş alanında ahşaptan yapılmış temsîli Türk mezar taşı (2018)

NEDAJ (Mecseknádasd - Macaristan)

Nedaj Kalesi'nin taşra varoşunda bir tekke yer alıyordu (Evlîyâ Çelebi, 7: 43).

NEMÇE (Nempti - Hırvatistan)

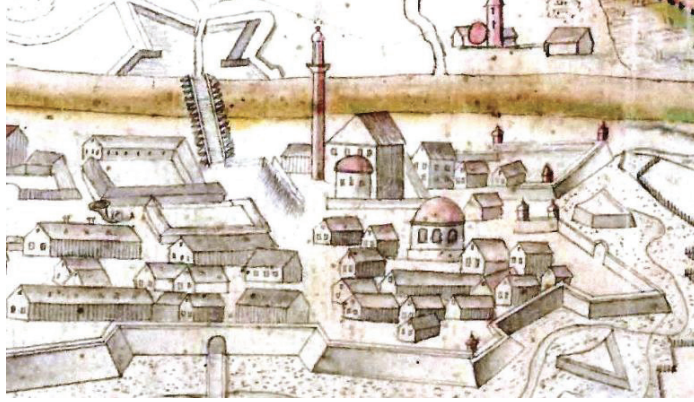
Nemçe'de ismini bilmediğimiz 3 tekke bulunuyordu (Evlîyâ Çelebi, 6: 649). 1850'deki yol çalışması sırasında kasabadaki başlıklı mezar taşları yok edilmiştir (Karaç, 2016: 55).

ÖSEK (Eszék / Osijek - Hırvatistan)

Evlîyâ Çelebi'nin isimlerini vermeden zikrettiği dört tekke ile Gazi Kasım Paşa, Mustafa Paşa, Bayram Baba ve Hüsrev Baba türbelerinin yer aldığı Ösek'te, Dev Süleyman Paşa ve Musa Efendi medfundur (Evlîyâ Çelebi, 6: 234).

Gâzi Kasım Paşa Türbesi: Ösek Kalesi Binâ Emîni Gazî Kasım Paşa, Ösek'in Orta Hisar'ında (günümüzdeki Križanić meydanı) kendi adına 1558'de bir câmi yaptırmıştı. Câminin yanında da bir sebil ve kurşun ile örtülü kubbeli türbesi yer alıyordu (Evlîyâ Çelebi 6:237). Ösek'teki Türk hâkimiyetinin ardından Kasım Paşa

Câmii, Cizvit papazları tarafından 1687'den sonra kiliseye çevrildi, câminin etrafındaki türbe ve sebil de yıktırıldı. 1734'e kadar kilise olarak kullanılan câmi bu târihte tümüyle yıktırılarak yerine günümüzdeki yapının inşâsına başlanmış; 1768'de tamamlanmıştır. Mevcut kilise 25 x 42 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı barok tarzında inşâ edilmiş Aziz Mihail Katolik kilisesidir. Kilisenin önündeki meydanda yapılan kazı çalışmalarında Kasım Paşa Türbesi'nin temelleri tespit edilmiş ve yeri kaldırım taşlarıyla işaretlenmiştir. Buna göre türbe; câminin batısında, bir kenarı ~3,70 m ölçüsünde sekizgen planlıdır (Ayverdi, 2: 272, Karaç, 2011: 442-459).



Resim 45. 1700'de Gazi Kasım Paşa Câmii ve Türbesi⁴¹



Resim 46. Ösek'te Gâzi Kasım Paşa Türbesi'nin yeri (2018)

Bayram Baba Türbesi: Ösek'te Panayır yerine yakın, Valpova Kalesi'ne giden yol üzerindedir (Evlîyâ Çelebi, 6: 237).

Hüsrev Baba Türbesi: Ösek'in güneydoğusunda Belgrad yolu üzerinde bulunuyordu (Evlîyâ Çelebi, 6: 237).

Mustafa Paşa Türbesi: Ösek varoşunda Mustafa Paşa Câmii yanındaydı (Evlîyâ Çelebi, 6: 237).

PAHŞA (Paks - Macaristan)

Erkoç Baba ve Gazi Behram Baba Türbesi: Şehrin dışında, batı yönünde Perteli Kalesi yolu üzerinde kabristan yer alıyordu. Bu kabristanın içinde Tuna'ya bakan bir mesîregâh bağ içinde, üzerlerinde bir ahşap köşk bulunan Erkoç Baba ve Gâzi Behram Baba'nın kabirleri bulunuyordu. Evlîyâ Çelebi bu gâzilerin vefâtını anlatmaktadır (Evlîyâ Çelebi, 6: 265-266).

41 Macaristan Széchenyi Millî Kütüphanesi, OSZK kéziratos térképek, TK 2145

PEÇUY (Pécs - Macaristan)

Evliyâ Çelebi, Peçuy'da 6 tekke bulunduğunu bildirip Yakovalı Hasan Paşa'nın Mevlevî Tekkesi ile Ferhat Paşa Halvetî Tekkesi'nin isimlerini zikretmiş, başkaca isim vermemiştir (Evliyâ Çelebi, 6: 253). Seyyah'ın bildirdiklerinin hâricinde şehirde Bektâşî, Kadirî⁴² ve Uşşâkî tekkelerinin bulunduğunu tespit edebildik (Yılmaz, 2015b: 167).

Bektâşî Tekkesi: Peçuy'da şehrin kuzeyinde, surların dışında, günümüzdeki adı *Tettye* olan hâkim bir tepede *Bektâşî Tekkesi* kalıntıları bulunmaktadır. Osmanlı döneminde tekke olarak kullanılan bu binâ, 1505-1525 seneleri arasında Peçuy Piskoposu olan György Szathmary'nin İtalyan bir ustaya inşâ ettirdiği bir saraydı. Şehirdeki Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte tekke bir süre manastır olarak kullanılmış; daha sonra terkedilmiştir. Mevcut kalıntılardan tekkenin taş duvardan inşâ edilmiş, iki katlı, bir avlu etrafına sıralanmış odalardan müteşekkil bir binâ olduğu anlaşılmaktadır. Duvar kalıntıları günümüzde park içerisinde açık hava müzesi olarak sergilenmektedir (Yılmaz, 2015b: 168).



Resim 47. Peçuy'da *Tettye* (Tekke) Tepesi'ndeki Bektâşî Tekkesi kalıntıları (2014)

Ferhat Paşa Halvetî Tekkesi ve Türbesi: 1588-1592 târihleri arasında Budin Beylerbeyliği yapan Ferhat Paşa, Peçuy'da bir câmi, tekke, hamam ve türbe inşâ ettirmiştir.⁴³ Bu yapılardan günümüze sadece câminin kalıntıları ulaşmıştır. Bu kalıntılar, Kazincy Sokağı ile Perczel Miklós Sokağı'nın kesişimindeki binâların arkasında kalan arsada yer almaktadır. Câminin yanında bir hamam ve bir Halvetî Tekkesi bulunuyordu. Evliyâ Çelebi, câmiyi "*geniş ve mâmûr câmidir, ama cemaatten gariptir. Bu da kurşunlu yüksek yapı ve minâresi de çok yüksek başka bir tarzda uzun minâredir*" diye kısaca bahsetmektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 249-250). Ferhat Paşa Câmiî, 1724 yılında Dominiken râhipleri tarafından kiliseye çevrilmiştir. 1780'de çizilen harita ve mevcut kalıntılara göre câminin kare planlı ve kubbeli olarak klasik tarzda inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Evliyâ Çelebi, câminin etrafında bir hamam ve bir de tekkeden bahsetmektedir: "*Bu kutlu tekke Halvetî tarikatında başka tarz dervişlerin inziva yeri bir tekkedir.*" (Evliyâ Çelebi, 6: 254).

42 S.M. Bilge, A. Velics-E. Kammerer'den naklederek yalnızca tekkenin ismini bildirmektedir Bilge (2010, s.204).

43 E. H. Ayverdi, Tabakhâne Câmiî'ni *Ferhat Paşa Câmiî* olarak belirtmiş; Ferhat Paşa Câmiî başlığı altında Tabakhâne Câmiî'ni neşretmiştir (Ayverdi, 2000, c.1: 207-208).

Günümüze ulaşmayan hamam, tekke ve türbe 1687 târîhli haritada Ferhat Paşa Câmii'nin etrafında işaretlenmiştir. Günümüzde tekkenin yerinde iki katlı bir binâ yer almaktadır.

İdris Baba Türbesi: Osmanlı dönemindeki surlarının dışında eski Müslüman mezarlığında yer almaktadır. Ünlü târîh yazarı Peçuylu İbrâhim Efendi, İdris Baba'yı şu cümleleriyle tanıtmaktadır:

“Kasabamızda yani Peçuy-ı dilcâyumuzda büdelâdan İdris Baba derler bir meczûb-u ilâhi var idi. Nice kerâmet ve velâyeti zâhir olmuş azîz idi. El-an üzerine bir kubbe ref'i binâ olmuş. Züvvâr ziyâretinden behredar olurlar ve niceler gelen nüzur ve sadakatdan hissedâr olurlar. Ol zaman hayatta idi, kendine rast geldim. Baba, Bosna'ya gidiyorum, şayet Hasan Paşa'ya bir nesne ismarlarsan dedim. “İsmarlarım ya” dedi...” (Târih-i Peçevî, 2: 125).

Peçuylu, onunla H.1000 (M.1591) yılında görüştüğünden hareketle İdris Baba, XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyılın ilk yıllarında ölmüş ve kabri üstüne kubbeli bir türbe yapılmıştır (Eyice, 2000: 484-485). Evliyâ Çelebi 1073 yılı Zilkadesinde (Haziran 1663) Peçuy'a da uğramış ve şehirdeki câmî, medrese, tekke ve hamam gibi vakıf eserlerden bahsederken İdris Baba'yı, “1000 târihinde hayatta olup nice kerâmetleri nakledilir” cümlesiyle anmıştır (Evliyâ Çelebi, 6: 259-260). İdris Baba Türbesi, Macaristan'ın elden çıkmasının ardından 1693'ten sonra Cizvit tarikatı tarafından şapele dönüştürülmüş, pencerelerinden biri bozularak buraya yarım yuvarlak çıkıntı halinde bir apsis eklenmiştir. Ancak yapının hıristiyanların ibadetine tahsisi fazla sürmemiş, 18. ve 19. yüzyıllarda baruthâne olarak da kullanılmıştır. 1912-1913 yıllarında István Möller tarafından bir dereceye kadar restore edilmiş, bu sırada apsis de kaldırılmış, fakat tepesindeki haç bırakılmıştır. 1935 târîhli bir kartpostalda yapının hâlâ bir Hıristiyan mâbedi şeklinde tefriş edildiği görülmektedir (Ayverdi, 200, 1: 225-228). İdris Baba Türbesi, 1961 - 1963'te tekrar restorasyon görmüş, bu sırada evvelce sandukanın bulunduğu yerde bir kazı yapıldığında İdris Baba'nın iskeletine oldukça tamam bir halde rastlanmıştır. 1980'li yıllarda bakım yapıp türbe görünümünde düzenlenmiştir (Gyözö, 1976: 30-31, Molnár, 1973: 15). Türbe sekizgen bir plana göre yapılmış ve inşâsında moloz taşlar kullanılmıştır. Pencerelerden biri, burası şapel yapıldığında sivri gotik kemerli bir kapıya dönüştürülmüş, diğer Türk dönemi pencereleriyle kapısı örülmüş. bir pencere de yarılarak büyütülmüştü. Son onarımda bunlardan bazıları düzeltilmiş, üst dizide olan yuvarlak pencerelerden bozulan bir tanesi eski şekline getirilmiş, gotik biçimli sövelere sahip kapıya ise dokunulmamıştır. Taştan örülmüş kasnaksız kubbe de kiremitle örtülmüştür (Eyice, 2000: 484-485). Günümüzde İdris Baba'nın ahşap parmaklıkla ayrılmış kabri üstünde bir sanduka, bunun da başında bir Kadirî tacı vardır. Ayrıca şamdan, seccade gibi mefruşatı da mevcuttur. İdris Baba Çeşmesi surların dışında, İdris Baba Türbesi'ne yakın Xavér Caddesi'nde 21 numaralı binânın yanında yer almaktadır. Moloz taş duvardan inşâ edilmiş tek yüzlü duvar çeşmesidir. Çeşmenin ayna taşı sivri kemerle sonlanan bir niş içeresindedir. Yüzyıllarca halk arasında *Türk Çeşmesi*, *Osmanlı Çeşmesi* ya da *İdris Baba Çeşmesi* olarak bilinen eser, zamanla kullanılmaz hale gelmiş ve belleklerde unutulmaya yüz tutmuşken 2015'te TİKA tarafından yeniden ayağa kaldırılmıştır (Yılmaz 2015a: 1956).



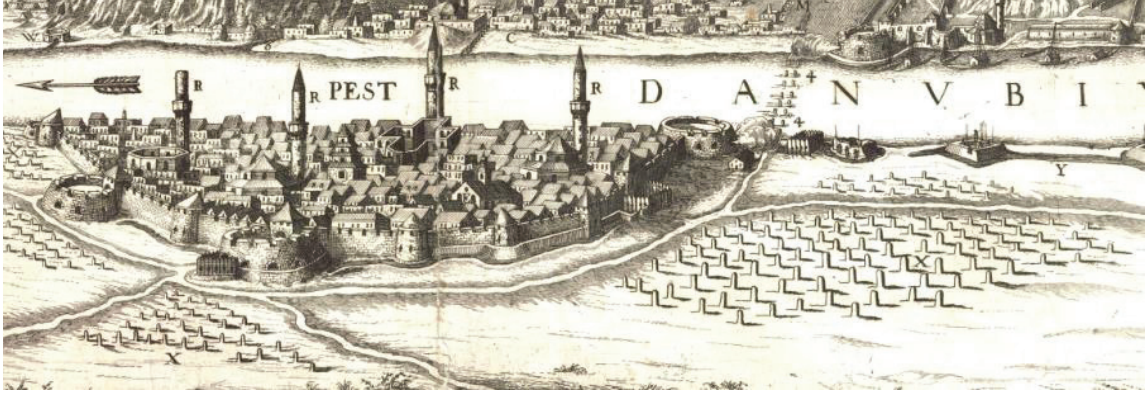
Resim 48-49. Peçuy'da İdris Baba Türbesi (2014)

Kasım Paşa Tekkesi: Bânîsi, Peçuy'da câmisi ve hamamı olan Gâzi Kasım Paşa olmalıdır. 1587'de medreseye tahvil edilen Kasım Paşa Tekkesi, 1588'de vakıf şartı gereği tekrar tekkeye dönüştürülmüştür (Baltacı, 1: 221).

Nişancı Mehmet Paşa Türbesi: Evliyâ Çelebi ve Peçevî İbrahim Efendi, Nişancı Mehmet Paşa Türbesi'nin Gâzi Kasım Paşa Câmi'i'nin yakınında yer aldığını bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 260, Târih-i Peçevî, 1 :42). Günümüze ulaşmayan türbenin; 1687 târihli Peçuy planına göre câminin güneydoğusunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Türbe, 1773 târihli askerî haritada câmiyle birlikte kilise olarak işaretlenmiştir. Göle'deki Ali Paşa Türbesi gibi, yanındaki câmiyle birlikte şapele çevrilmiş olmalıdır. Günümüzde, türbenin yerinde mahkeme binâsi yer almaktadır.

Uşşâkî Tekkesi: Yerini bilmediğimiz Uşşâkî Tekkesi'nin meşihatına Peçevî Mustafa Efendi (vefâtı Mayıs 1699) tayin olunmuştu. Mustafa Efendi, Peçuy Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Ârifî Ahmed Dede'nin babasıdır (Osmanzâde Hüseyin Vassâf, 4: 348).

Yakovalı Hasan Paşa Mevlevîhânesi: Şehir surlarının dışında Sigetvar kapısı yakınında Hastane Meydanı'nda yer almaktadır. Tekkeden günümüze yalnızca semâhâne olarak kullanılan câmisi kalmıştır. Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan câmiler arasında günümüze kadar özgün haliyle kalabilen tek eserdir. Evliyâ Çelebi, câmiyi "*Bu da geniş eski bir câmidir. Bu da mavi has kurşun ile örtülü ibadethanedir. Minâresi başka tarz bir düzgün ve hoş minâredir. Avlusu gayet geniştir ki çevresi öğrenci odalarıdır.*" şeklinde anlatmaktadır (Evliyâ Çelebi, 6: 249). Câmi, Peçuy'da Türk döneminin sona ermesiyle birlikte Cizvit tarikatınca kiliseye çevrilmiş ve 1960'a kadar Katolik Kilisesi olarak kullanılmıştır (Yılmaz, 2014: 210). Câminin kuzeyinde Mevlevîhâne bulunmaktaydı. Günümüze ulaşmamış tekkenin bulunduğu alanda kazı yapılmış ve yapının planı şematik olarak çıkartılmıştır. Bu plandan câmi ve tekkenin bir avlu oluşturacak şekilde konumlandığı ve avlunun ortasında bir de şadırvan olduğu anlaşılmaktadır. Câminin son cemaat yeri de günümüze ulaşmamıştır, ancak izleri korunduğu için ilk halinin şekli bilinmektedir. Mevcut izlerden son cemaat yerinin, üç bölümlü, tonozlarla örtülü mermer sütunlarla taşınan revaklı bir yapıda olduğu tahmin edilmektedir. Faal olduğu dönemde tekkeyi ziyaret eden Evliyâ Çelebi mevlevîhâneyi, semâhane meydanı, mutrib mahfili, mesnevîhan kürsüsü bulunan, haftada iki defâ semâ ayini icrâ edilip imâreti, mutfağı ve kileriyle avlusunda 70-80 kadar odasının olduğu kurşunla kaplı büyük bir yapı olarak tariflemektedir (Evliyâ Çelebi, 6: 253-254).



Resim 52. L. N. von Hallart ve M. Wening'in 1686 Budin gravüründe, (X) ile işaretlenen Peşte Türk Mezarlığı⁴⁵



Resim 53. Peşte'de ortaya çıkartılan mezar taşları (2016)

Galiçya Şehitliği: Budapeşte'nin kenarında 10. Bölge Mezarlığı'nda yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla birlikte 15. Kolorduda savaşmış şehit olan Türk askerlerinin hatırası için 1916'ta yapılmıştır. Galiçya'da ve Macaristan'ın muhtelif yerlerinde gömülmüş oldukları halde hepsinin de naaşı buraya nakledilmiştir. 480 şehidin kabrinin bulunduğu bu şehitlik, yaklaşık olarak 45x70m boyutlarındadır.



Resim 54. Galiçya Şehitliği (2014)

45 Dresden Kütüphânesi (SLUB), Kartensammlung, Signatur/Inventar-Nr.: SLUB/KS B1151

Hatice Hanım'ın Kabri: Sokollu Mehmed Paşa'nın torunlarından Hatice Hanım'ın kabri Peşte'deki Müslüman mezarlığındadır. Kabir üzerinde eski Türkçe ve Macarca yazılı iki taş bulunmaktadır. 5 Nisan 1335 (5/4/1919) târîhli mezar taşının okunuşu şöyledir:

Hüve'l hallakûl bâkî / sâbık sadrazam / Şehid Sokullu Mehmed Paşa / zevcesi İsmihan Sultan / ahvâdından Kerim Paşa / kerîmesi Binbaşı Nedim / Bey'in zevcesi Hatice / hanımın rûhiçün / fâtîha / 5 Nisan 1335-1337



Resim 55. Hatice Hanım'ın Türkçe ve Macarca mezar taşı (2014)

POJEGA (Pozsega - Hırvatistan)

Evlîyâ Çelebi Pojega'da isim zikretmeden bir tekke bulunduğunu bildirir (Evlîyâ Çelebi, 5: 718).

Ulama Paşa Zâviyesi, Şeyh Hasan Efendi Türbesi, Dönmez Bey Türbesi, Dizdar Ahmet Bey Türbesi: Sancak Beyi Ulama Paşa tarafından 1552 senesinde kasabanın dışında batı mahalde bir zâviye yaptırılmıştı.⁴⁶ Halvetîyyenin Sinâniyye koluna bağlı Hasan Efendi 1590'da vefât ettiğinde bu zâviyede şeyh idi, türbesi de hazîrede yer alıyordu. Ayrıca bânînin oğlu Dönmez Bey'in ve Dizdar Ahmet Bey'in türbeleri de buradaydı. 1736'ya kadar faal olan Ulama Paşa Zâviyesi'nin yerine Eltz şatosu inşâ edilmiştir (Karaç, 2016: 54-55, Moacanin, 2007: 307).

SALANTA (Nagyszalonta - Macaristan)

Göle yakınlarındaki Salanta Palankası'nda, Budin Veziri Nasuh Paşazâde Hüseyin Paşa ve 70.000 şehidin medfûn olduğu iki şehitlik bulunuyordu (Sicill-i Osmanî, 3: 713, Evliyâ Çelebi, 7: 334).

SEGEDİN (Szeged - Macaristan)

Segedin'de ismini bilmediğimiz iki tekke, Segedin Sancağı'na tâbi Kobilâ Palankası'nda ise bir tekke bulunuyordu (Evlîyâ Çelebi, 7: 313, 318).

46 Tahrir defterinde zâviyenin ismi geçmektedir: "...nefs-i Pojega'da olan Paşa Zâviyesi..." BOA.MAD.d. Gömlek No: 18098.

SENGROT (Zalazsentgrót - Macaristan)

1858 târihli haritada⁴⁷ Sengrot'un içinden geçen Nadaş Deresi'nin doğusundaki alan *Türk Mezarlığı / Török temetö* olarak işaretlenmiştir.

SİGETVAR (Szigetvár - Macaristan)

Evlîyâ Çelebi, Sigetvar'ın Orta Hisarı'nda iki tekke, Türbe Palankası'nda da Halvetî Tekkesi bulunduğunu bildirmektedir (Evlîyâ Çelebi 6:671).

Müezzinzâde Ali Paşa Türbesi: Sigetvar'da eski Orta Hisar'da çarşı içinde (günümüzde Zrinyi Meydanı) bânîsi Müezzinzâde Ali Paşa olan, câmi, türbe, çeşme ve mahkeme binâsı yer alıyordu. Ali Paşa, Yeniçeri Ağası olarak Sigetvar seferine katılmış, seferden sonra kaledeki Sultan Süleyman'ın anısına yaptırılan câminin inşâsı ile görevlendirilmiştir. Buradaki başarısından sonra 1568'de Kapdan-ı Deryâ olmuş, 1571'de İnebahtı'da şehit olmuştur. Ali Paşa'nın Sigetvar'da bir vakfı olduğu ve değirmenin bulunduğu bilinmektedir. Sigetvar'daki Türk hâkimiyetinden sonra, câmi kiliseye çevrilmiştir. Günümüzde de *Szent Rókus Templom* adıyla kilise olarak kullanılmaktadır. Evlîyâ Çelebi'nin "*hayrat sahibi Ali Paşa bu câminin avlusunda kiremit ile örtülü mamur bir kubbe içinde yatmaktadır*" dediği türbe ile çeşme ve mahkeme binâsı da günümüze ulaşmamıştır. Leandro Anguissola'nın 1689'da çizdiği Sigetvar planında türbe sekizgen olarak câminin kuzeyinde; çeşme ise kuzeydoğusundadır. Türbe, 1692'de Avusturyalılar tarafından barut deposu olarak kullanılmıştır. *Ekrem Hakkı Ayverdi*, Ali Paşa Türbesi'nin Câminin kuzeybatısında 100 metre mesâfede yer aldığını, *Gerö Gyözö'nün* 1973'te temellerini tespit ettiğini bildirmektedir (Yılmaz 2015c:42-45).



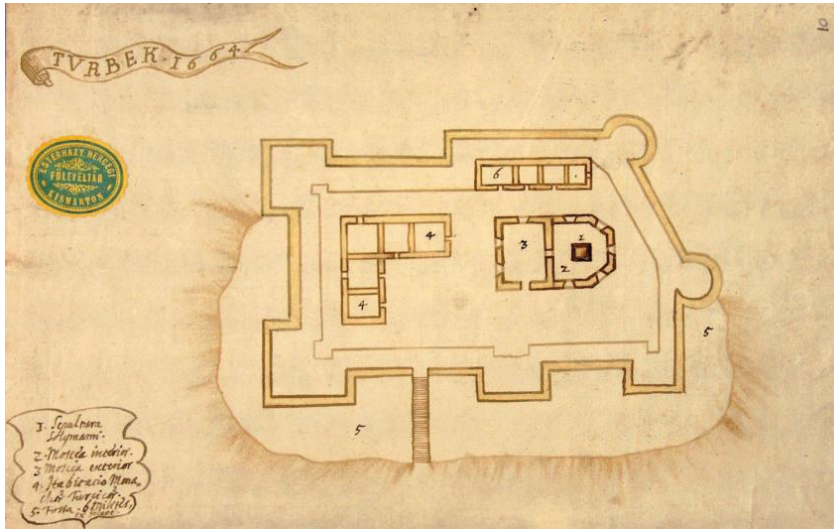
Resim 56. Ali Paşa'nın kiliseye çevrilen câmisi ve türbenin yeri (2014)

Kânûnî Sultan Süleyman Makâm Türbesi ve Halvetî Tekkesi: Kânûnî Sultan Süleyman, on üçüncü ve son seferi olan Sigetvar seferi sırasında kalenin fethinden bir gün önce 22 Safer 974'te (8 Eylül 1566) otağında vefat etmiştir.⁴⁸ Sigetvar Kalesi'nin fethinden sonra sultanın anısına kale içinde bir câmi inşâ

47 Macaristan Millî Arşivleri, S 78 Térképek (1786-1948), S Kataszteri-gyűjtemény (1786-1948), S – Térképtár

48 "...dokuz yüz yetmiş dört Safer'inün yigirmi birinci gicesinde ki pâdişâh-ı rahmethâh vefât eylemişlerdi ve irtesi ki Sigetvar Kal'ası dahi feth olunmuşdı..." Nüzhet-i Esrâr'ül Ahyar Der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar, varak 56a.

ettirilmiş; otağının bulunduğu yere de bir türbe yaptırılmıştır.⁴⁹ Türbeyle bitişik olarak mescit ve çevresine tekke ile koğuşlar eklenmiş; bu yapıların etrafına ahşap duvar örülüp su hendeği açılarak palanka haline getirilmiştir. Kânûnî'nin otağının bulunduğu alana inşâ edilip *Türbe Palankası* veya *Türbe Kalesi* olarak anılmaya başlanan mescit, tekke, türbe, koğuşlardan oluşan yapılar Sokullu Mehmet Paşa Vakfı'na aittir (Yılmaz 2015c:90).⁵⁰ 1576'da palankadaki mescit câmiye çevrilmiş⁵¹, câminin yanındaki tekke de Sigetvar seferi sırasında ordu şeyhi olan Nureddinzâde'nin dervişlerinden Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Tekkesi'nin şeyhi Mevlânâ Şeyh Ali (Ali Dede), türbe şeyhliği ile birlikte imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir⁵². Türbeyi ziyârete gelenler için 1579'da sebil, buzhâne ve abdestlik yapılmıştır.⁵³ Aynı yıl düzenlenen kanunnâmede tekkenin 12 hücreli olduğu belirtilip her hücre için ikişer akçe tâyin buyrulduğu kaydedilmiştir (Aktepe 1970:201). Kânûnî Sultan Süleyman Türbesi hakkında bildiğimiz en eski anlatım Evliyâ Çelebi'ye aittir. 1664 (1074 Zilhicce) yılında türbeye gelen seyyah *Sultan Süleyman Han Türbeli Kalesi* olarak tanımladığı palanka hakkında tafsilatlı malûmat vermektedir (Evliyâ Çelebi 7:41-42). Evliyâ Çelebi'nin ziyaretinden hemen sonra 1664'te Avusturyalılar'ın istilâsı sırasında Pál Esterházy palankanın planını çizmiştir. Palankanın mimarisi hakkında elimizdeki en önemli belge olan bu çizimde binâlar numaralandırılarak işaretlenmiştir. Plana göre, palankanın içinde; türbe, câmi, tekke ve koğuşların bulunduğu, etrafının seyirdim yolu ve palanka duvarlarıyla çevrili olduğu ve giriş kısmında köprünün bulunduğu görülmektedir. Yine plana göre palankanın etrafı kısmen hendekle çevrilidir. Evliyâ Çelebi'ye göre palanka girişindeki köprü kuzeyde yer almaktadır.



Resim 57. Kânûnî Sultan Süleyman Türbe Kalesi'nin planı (Pál Esterházy - 1664)

1. Sepultura Solymanni [S. Süleyman'ın mezarı], 2. Moscea interior [câmi], 3. Moscea exterior [câmi], 4. habitatio monarchorum turcicorum [tekke], 5. Fossa [hendek], 6. milites ex Sziget [koğuş]

49 "...merhûm Hüdâvendigâr'ın cesed-i mübârekleri misk-ü amberle âlûde pâk muşammalarla yine taht-ı revân-ı yanına götürüldü, sair füzûlat Sigetvar mukabelesinde hufyeten defn ettirilip ba'de zamân üstüne türbe yapılması mevnileri oldu..." Künhü'l-Âhbâr, varak 354a

50 29 Zilhicce 981 Hicri (21/04/1574 Miladi) târihli Sokullu Mehmed Paşa Vakfiyesi, VGMA 572/27/20

51 27 Numaralı M.D. 847, 354

52 30 Numaralı M.D. 459, 194; 30 Numaralı M.D. 460, 195.

53 BOA-A.DVNSMHH.d. 36/287. Sigetvar beyine hüküm: Merhum Sultan Süleyman Han'ın Türbesi'ni ziyarete gelenler için yapılan sebil ve buzhane ve abdest musluğu için palanga neferlerinden iki saka ve bir nefer câbi tayin edilmesi. H-08-01-987 [7 Mart 1579]

1683'ten sonra başlayan hezimetler ve geri çekilmeler, diğer birçok eser gibi Kânûnî'nin türbesini de kaybetti ve burası da Avusturyalılar'ın eline geçti. Palankadaki câmi kiliseye çevrildi. 1690'a kadar kilise olarak kullanıldıktan sonra 1690'da yıktırılmış; kurşun ve tuğlası hariç sadece küfeki taşlarını 3.000 forinte satılmıştır (Molnár 1973:27). Yakın zamandaki kazılarda türbe, câmi ve tekkenin kalıntılarına ulaşılmıştır.⁵⁴

Sigetvar Türk Mezarlığı: 1913'te Sigetvar'a gelen Başşehbender Fahreddin Bey, Türbek Kilisesi ile şehir arasında *Türk Mezarlığı – Török Temetö* olarak bilinen şehitlikten bahsetmektedir. Tarlaların ortasında yer alan bu mezarlıkta, Sigetvar Seferi'nde şehit olan askerlerin defnedildiğini bildiren Fahreddin Bey, Macarlar'ın da bu kabristanı ziraate açmayıp koruyup hürmet etmelerini takdirle bildirmektedir. Başşehbender'in bildirdiği bu alan şehrin eski haritalarında da işâretlenmiştir. Günümüzde hiç bir izin kalmadığı Türk Mezarlığı, Sigetvar'ın 3 km kuzeydoğusunda, Türbek Kilisesi'nin batısında, Macar Türk Dostluk Parkı'nın güneyinde tarlalar arasında yer almaktadır (Yılmaz 2015c:83).

Macar - Türk Dostluk Parkı: Macar - Türk Dostluk Parkı, Sigetvar'da vefât eden Kânûnî Sultan Süleyman'ın doğumunun 500. yılı hâtrısına 1994'te Türkiye Cumhuriyeti tarafından yaptırılmış, 2016'da yenilenmiştir. Park, şehrin 3 km kuzeydoğusunda Türbek Kilisesi'ne yakın bir mevkîde yer almaktadır. Parkta, Sultan Süleyman'ın makâm türbesi, Türk Çeşmesi ve Sultan Süleyman ile Zriny Mikloş'un heykelleri yer almaktadır (Yılmaz 2015c:83).



Resim 58. Sigetvar Macar – Türk Dostluk Parkı'nda Sultan Süleyman Makam Türbesi (2014)

Sinan Ağa, Yakup Ağa, Şeyh Kasım ve Ali Dede de Sigetvar'da medfûn olup kabirleri günümüze ulaşmıştır (Sicill-i Osmanî 5:1509, Nüzhet-i Esrâr, varak 99a, Târih-i Peçevî 2:219-220).

SOLNOK (Szolnok - Macaristan)

Memi Baba Türbesi: Bektâşî Memi Baba'nın türbesi, Tisa Nehri üzerindeki dolma köprü'nün yakınında yer alıyordu (Sudár, 2008: 237-238).

Solnok Şehitlikleri: Şehitliğin birisi, kalenin yanında, Tisa ve Zakova nehirleriyle çevrelenmiş *Ada Bağ* denilen bölgede yer alıyordu. Diğer şehitlik ise, Zakova nehrinin karşısına idi. Her iki şehitlik arasında

⁵⁴ Sigetvar'daki kazıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Peker, Ali Uzay vd. (2019) *Sigetvar Kanunî Sultan Süleyman Türbe-Palankası'nda Araştırma ve Arkeolojik Çalışmalar 2015-2017*, Akdeniz Sanat Dergisi, s.93-157.

köprü bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 304). Braun – Hogenberg'in 1617 târihli Solnok gravüründe Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği bu şehitlikler görülmektedir.

SOMBOR (Zombor - Sırbistan)

Segedin Sancağı'na bağlı Sombor'un taşra varoşunda iki tekke ile Şaban Baba, Hümam Dede ve İmam Efendi ziyaret yerleri bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 309-310).

ŞIKLOŞ (Siklós - Macaristan)

Şikloş'un taşra varoşunda üç tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 6: 655).

ŞİMENTORNA (Simontornya - Macaristan)

Şimentorna'da bir tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 44).

TEPEDELEN (Macaristan)

Baldaken Türbe: Peçevî İbrâhim Efendi, Estergon kuşatması sırasında vire görüşmelerinin Tepedelen'de Estergon beyine ait, etrafı duvarla çevrili, dört mermer direkli açık türbede yapıldığını bildirmektedir (Târih-i Peçevî, 2: 182).

TIMIŞVAR (Temesvár - Romanya)

Baba Hüseyin Tekkesi ve Türbesi: Vakıf kayıtlarında "Türbe-i Baba Hüseyin der Tımişvar" olarak zikredilmiştir (Ev. K.K. 758/91, Ayverdi 1:61). 1591'den önce kurulan tekke, Halvetî-Sümbülî Tekkesi olup, Veli Dede (1591-92), Bâlî Dede (1602-03) ve Mustafa Dede'nin (1619-20) isimleri kayıtlıdır. Tekke, 1716 târihli iki gravürde şehrin dışında çizilmiştir (Sudâr, 2013: 90-91). Tımişvar'ın 1652-53 târihli Şeriye Sicili'nde *Veli Dede Vakfı* adıyla bir kayıt da bulunmaktadır (Bıyık, 2015: 245).

Celvetî Tekkesi: Tımişvar'ın Nasuh Paşa Mahallesi'nde Celvetî Şeyhi İbrahim Efendi Câmii yer alıyordu. Şeyh efendi, 1116/1714'te câmiye bitişik bir odayı zâviye, bir odayı da tarikat fukarâsı için vakfetmiştir. Zâviyenin karşısında avlu içinde müezzin evi, mutfak ve müştemilat binâları bulunuyordu (bk. H. 15 Zilhicce 1126, M. 22 Aralık 1714 tarihli *Tımişvar'da Mustafa oğlu Şeyh İbrâhim Vakfiyesi*, VGMA 623/184: 182)

Mustafa Paşa Zâviyesi ve Türbe: VGMA'da 1223 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nde 3 ayrı hurûfat kaydı bulunmaktadır.⁵⁵

قضا و طمئنة ده مصطفى باشا ز اوبى اوقافه بوجي
اكي الحرامه متولي اولان حسن وفات اندوب ميريه حنين
محل اولدو غرض قاضيه مولانا عبدكبي عرض اذكره صدق
بيورلدي

55 "Kazâ-i Tımişvar'da Mustafa Paşa Zâviyesi evkâfına yevmî iki akça ile mütevellî olan Hasan vefât idüb yerine Hüseyin mahal olduğın kadısı Mevlânâ Abdülbenîye arz oldukda sadaka buyruldu." VGMA 1223/10 (15 Rebiülâhir 995 / 25 Mart 1587)

"Mühimme-i Tımişvar'da merhûm Mustafa Paşa Zâviyesi'nin evkâfına külli menfaat târî olub taâm tab' olunmak ile aşçılığı yerine iki akça ile türbedar lazım ve mühim olmağın Hasan nam kimesneye tevci olunup ve iki akça ferraşlık dahî mahlûl olub mezburaya tevci olunmak ricasına kadısı arzıyla buyruldu" VGMA 1223/233 (17 Ramazan 995 - 21 Ağustos 1587)

"Tımişvar'da merhûm Mustafa Paşa Evkâfı'nın zâviyesine yevmî iki akça ile merhûmun türbesinde bad-el fecrde rûhiçün Yâsin-i Şerîf tilâvet eylemeğe Recebin mahal ve müstehal olduğu kadısı arz eyledikte" VGMA 1223/272 (3 Zilkâde 995 - 5 Ekim 1587)

Kazâ-i Tımışvar'da Mustafa Paşa Zâviyesi evkâfına yevmî iki akça ile mütevellî olan Hasan vefât idüb yirine Hüseyin mahal olduĝın kadısı Mevlânâ Abdülbenî-ye arz oldukda sadaka buyruldu. 15 Rebiülâhir 995 / 25 Mart 1587" (VGMA 1223: 10).

محمد و طموشواره مرحوم مصطفى پاشا زوايه سنكل وقاننده كل منصف
طاردى اولوب طعام طبخ اطلب ايله بويجا كى اخر اسجلى يرينه
ايكى اقمه ايله تربه دار لازم رنوا لطيفت للخدم نام كنده نوميه
لومنت و ابى اقمه فراشوق دكلى حملول اولوب زيرى نوميه لطيفت
ارحمة عاصم مرصلم سورتم

"Mühimme-i Tımışvar'da merhûm Mustafa Paşa Zâviyesi'nin evkâfına külli menfaat târî olub taâm tab' olunmak ile aşçılığı yerine iki akça ile türbedar lazım ve mühim olmaĝın Hasan nam kimesneye tevci olunup ve iki akça ferraşlık dahî mahlûl olub mezbura tevci olunmak ricasına kadısı arzıyla buyruldu. 17 Ramazan 995 - 21 Ağustos 1587" (VGMA 1223: 233).

طموشواره مرحوم مصطفى پاشا ارقا قاننده اولدندى بوي
ايكى اقمه ايله و حومكرت بئسنه بعد الفجر و حومكرت بئسن
شريف تلاوت ايلكه حومكرت بئسنه اولدندى طموشواره
وس المدوح

"Tımışvar'da merhûm Mustafa Paşa Evkâfı'nın zâviyesine yevmi iki akça ile merhûmun türbesinde bad-el fecrde rûhiçün Yâsin-i Şerîf tilâvet eylemeĝe Recebin mahal ve müstehal olduĝu kadısı arz eyledikte 3 Zilkâde 995 - 5 Ekim 1587" (VGMA 1223: 27)

Seydî Ahmet Paşa Türbesi: Mehmed Süreyya Bey, Tımışvar'da şehit olan Mustafa Paşa'nın, Seydî Ahmet Paşa Türbesi'ne defnedildiğini bildirmektedir (Sicill-i Osmanî 4:1184). Evliyâ Çelebi, Seydî Ahmet Paşa Câmiî'nin horoz kapısı dışında kale hendeği kenarında olduğunu bildirip H.1070 / M.1659 târihli kitâbe metnini vermiştir (Evliyâ Çelebi, 5: 536). Seydî Ahmet Paşa'nın türbesi, câmisinin yanında olmalıdır.

Câmi-i Kebîr Mahallesi Zâviyesi: Câmi-i Kebîr Mahallesi'nde yer alan bu zâviye, Tımışvar'ın 1652-53 târihli Şeriye Sicili'nde Zâviye Vakfı adıyla kayıtlıdır (Bıyık. 2015: 245).

Sofular Tekkesi: Çarşı içinde yer alan bu tekke, Tımışvar'ın 1652-53 târihli Şeriye Sicili'nde Tekye-i Suhte-gân adıyla kayıtlıdır (Bıyık, 2015: 245).

Şehitlik ve Şeyh Karabaş Ziyâreti: Vam Kapısı yakınlarında, Tımışvar Büyük Şehitliği'nde idi. (Evliyâ Çelebi, 5: 538).

Topçu Baba Zâviyesi: Yerini bilmediğimiz bu tekkede 1125/1713'te zâviyedar Selim Dede vefât etmiş, vazifesi Ahmet Dede'ye verilmiştir (BOA C.EV. 513/25924).

Çelebi İbrahim Paşa, Kalın Ali Paşa, Osman Paşa ve Zülfikâr Efendi Tımsıvar'da defnolunmuş yöneticilerdir. Ömer Feridun Bey 1914'teki makâlesinde Tımsıvar'da Turnacı İsmâil Ağa ile Uzun Mustafa Ağa'nın mezartaşlarını neşretmiştir.

Turnacı İsmâil Ağa'nın mezar taşı (Ömer Feridun 1914:29): "El-fâtihâ / Ben de oldun haksâr / İsmâil Ağa Turnacı / Sene 1110 [1698]"

Uzun Mustafa Ağa'nın mezar taşı (Ömer Feridun, 1914: 25):

"El-fâtihâ
Hasan Ağa çırağı Uzun Mustafa Ağa
Saf küşâyı namver sâhib-i livâyı Hayderî
Eyledikçe azm-i meydân-ı gazâ evvel kadem
Pâyimâl olurdu küffârın güruh-u leşkeri
Server-i sâhib-i şecaat Hüsrev-i şîr iktidâr
Rüstem-i meydân-ı savlet-u Kahramân-ı Hayberî
İrisince irca'ı emrimiz nefâh-ı göğsüne
Rezmgâh içre elinden kopar mı zerrîn hançeri
....."

TİTEL (Sırbistan)

Tisa Nehri'nin Tuna'ya karıştığı noktada yer alan Titel Kalesi'nde iki tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 313).

UYVAR (Érsekújvár / Nové Zámky - Slovakya)

Halvetî Tekkesi: Uyvar'ın fethinden sonra, kale içinde kiliseden çevrilen Vâlîde Câmîi'nin avlusuna 50 odalı tekke ve medrese inşâ edildi. Uyvar Halvetî Tekkesi'nin kurucusu Estergon'daki Halvetî şeyhi Ali Efendi'dir (Evliyâ Çelebi, 6: 498).

Uyvar Şehitliği: Uyvar Kalesi'nde Ak Tabya üzerinde Ali Beşe ile alaybeyinin de medfun olduğu 27 şehidin yattığı bir kabristan bulunuyordu. Sührâb Mehmet Paşa, ziyâretgâh olan bu tabya üzerine bir ahşap köşk inşâ ettirmiştir. Kaledeki bu şehitlikten başka, içlerinde Kadızâde İbrahim Paşa, Hattat Osman ve Reisülküttab'ın da bulunduğu isimleri kaydedilmiş 2050 şehidin defnedildiği bir kabristan daha vardı. Uyvar'ın fethine katılan Evliyâ Çelebi, şehitlerin defnedilmesine şahitlik etmiştir (Evliyâ Çelebi, 6: 458-459).

Kurd Paşa, Sührâb Mehmed Paşa ve Şeyhoğlu Ali Paşa Uyvar'da vefat eden yöneticilerdir (Sicill-i Osmanî, 1: 295, 3: 895, 5:1524).

VAÇ (Vác - Macaristan)

Türk Mezarlığı: Şehre Tuna'nın karşı tarafından bakıldığında, kalenin sağında kalan bölge Türk Mezarlığı'ydı. 1593 târîhli Vaç gravürlerinde de görülen bu mezarlık, günümüzde tamamen kaybolmuştur. Buradaki taşlardan biri şehirdeki müzede sergilenmektedir.



Resim 59. Vaç gravüründe (F) Türk Mezarlığı (Siebmacher - 1593)

VALKOVAR (Vukovár - Hırvatistan)

Gavsî Dede Zâviyesi: Valkovar'ın merkezinde Arslan Mahallesi'nde yer alıyordu. Tahrir Defteri'nde 2 dönümlük arazisi kayıtlıdır.⁵⁶ Tekkenin, Valkovar yakınlarındaki *Bokovçi* mezarında zâviyedeki âyende ve revendeye sarf edilmek üzere otuz arabalık çayırı ve *Tihalofçi* karyesinde de bir değirmeni bulunuyordu (McGowan, 1983: 129, 136, 139).⁵⁷

Hindî Baba Tekkesi ve Türbesi: Valkovar varoşundaki köprü'nün yanında yer alıyordu. Mohaç seferine katılan Hindî Baba, fetihten sonra buraya tekkesini kurmuş, vefatından sonra da tekkeye defnedilmiştir. Tekkenin bulunduğu yerin Sultan Süleyman tarafından kendisine bağışlandığını bildiren Evliyâ Çelebi burada gördüğü rûyâsını da zikreder (Evliyâ Çelebi, 6: 226-227).

VALPOVA (Valpovo - Hırvatistan)

Valpova'da bir tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 6: 652).

VARAD (Nagyvárad / Oradea - Romanya)

Varad'da iki tekke yer alıyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 342).

VARADİN (Petrovaradin - Sırbistan)

Evliyâ Çelebi, kalenin aşağı varoşunda bir tekke yer aldığını bildirmektedir (Evliyâ Çelebi, 7: 125). Seyyahın bildirdiği tekkeden başka şehrin dışında, Karlofça yolu üzerinde günümüzde kiliseye çevrilmiş olan bir tekke daha bulunmaktadır.

Tekke Kilisesi: Petrovaradin Kalesi'nin güneydoğusunda, Tuna nehrini gören hâkim bir tepede ismini bilmediğimiz eski bir tekke bulunmaktaydı. Kiliseye çevrilmiş olan bu tekkenin duvarında asılı olan levhadan öğrendiğimiz bilgiye göre; kilisenin yerinde Türk döneminde (1526-1687) inşa edilmiş ahşap minâreli bir câmi bulunmaktaydı. 1687'de başlayan Avusturya işgalinde bu tekke, Cizvitler tarafından Hz. Meryem'e ithaf edilerek kiliseye çevrilmiştir. Câmi olarak zikredilen bu eser tekkenin semâhânesi olmalıdır. 1754 ve 1759'da onarılan kiliseye altar ve girişteki çan kulesi eklenmiştir. 1881 yılında mîmar Hermann Bolle'nin

56 "Zemin-i zâviye-i Gavsî Dede, dönüm: 2, resm-i tapu: 20, Mahalle-i Arslan"

57 "Çayır-ı Dervişân-ı Zâviye-i Valkovar ki Mevlana Gavsî zapteder. Tahminen otuz arabalık çayır olup defter-i atikte mukayyet bulunmağın geri âviye-i mezbûrede konan âyende ve revende mahsulü sarf olunmak üzere defter-i cedid-i hakânîde kaydolundu."

projesine göre 17000 Gulden (Forint) karşılığında kilise tekrar onarılmış; sunaklar ve heykeller yerleştirilmiş, yeni çanlar takılmıştır. Mevcut kilisenin kible yönünde olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2014: 221).



Resim 60. Tekke Kilisesi'nin genel görünüşü (2019)

VERSEÇ (Érsomlyó / Vršac - Sırbistan)

Verseç Kalesi taşra varoşunda bir tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 330).

VİLAGOŞ (Világos / Şiria - Romanya)

Kale kapısı önünde Şühedâ Ziyaretgâhı ve kırklar makamı bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 5: 548).

VİŞEGRAD (Visegrád - Macaristan)

Vişegrad'da iki tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 111).

YAKOVA (Djakovár - Hırvatistan)⁵⁸

Yakova'da bir tekke bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 5: 720).

YANIK (Győr - Macaristan)

Sinan Paşa Şehitliği: Sinan Paşa, kalenin birinci fethinden sonra tüm şehitleri varoş dışında bir bölgeye defnetmiştir. 3 yıl sonra Habsburgların kaleyi geri alan kuşatmalarında şehit olan Beylerbeyi Mahmut Paşa ve Yeniçeri Ağası Yahya Ağa ile Yanık harbinde şehit olan Mehmet Paşa da burada medfundu (Sicill-i Osmanî, 3: 1029-1030). Etrafi hendekle çevrili olan bu kabristanda çok sayıda kitâbeli mezar taşı bulunuyordu (Evliyâ Çelebi, 7: 188).

Hatice Hanım'ın Mezar taşı: Cevdet Çulpan, Győr Müzesi'nde H.1199 târihli bir mezar taşı bulunduğunu bildirmektedir (Çulpan, 1968: 75).⁵⁹ Yeğen Mahmud Paşa'nın⁶⁰ kayınvalidesi Hatice Hanım'ın 15 Ramazan 1199 / 22 Temmuz 1785 târihli mezar taşı kitabesinin metni şöyledir:

Hüve'l-hallâk el-Bâkî

Medine-i Belgrad dârü'l-guzât muhâfızı

58 Pek bilinmeyen Yakova kasabası günümüzde Hırvatistan'da yer almakta olup Kosova'daki Yakova şehri ile karıştırılmaktadır.

59 Kitâbenin son satırındaki 1199 târihinin milâdi karşılığı 1784-85 çıkmasına rağmen, müellif makalesinde bu târihi 1789 olarak neşretmiştir (Çulpan, 1968, s.75); Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu, (<http://193.255.138.2/takvim.asp>). 03.08.2018'de bu mezar taşını yerinde görmek için Yanık'a gittik ancak müze tâdilatta olduğu için kapalı idi, göremedik.

60 Yeğen Mahmud Paşa, Gürcü Mehmed Paşa'nın yeğeni olup Boynueğri Ahmed Paşa'nın damadıdır. Yeniçerilikten yetişip 1785'te Belgrad muhafızı olmuştur (Sicill-i Osmanî, 3: 923).

*Vezir Mahmud üç-şiyem Yeğen Mahmud Paşa
Hazretlerinin kayın valideleri merhûme
Ve mağfur lehâ cennet-mekân Firdevs-i aşiyân
Şerife Hatice Hanımın rûh-i
Tayyibeleri için el-fâtihâ
Sene 1199 / 15 N [Ramazan]*

1594-1598 târihleri arasında sadece 3,5 yıl Osmanlı idaresinde kalan Yanık'ta 1784 târihli mezartaşı bulunması mümkün değildir. Bu taş, Türk sanatının en güzel numûnelerini savaş gânimeti olarak memleketlerine götürmekte mâhir Avusturyalılar'ın daha önce yaptıkları gibi⁶¹ Belgrad'dan 1789–1791 arasındaki 3. işgal döneminde getirilmiştir.

YANOŞALMA (Jánoshalma - Macaristan)

1770 târihli haritada⁶² Yanoşalma'nın kuzeybatısında *Türk Mezarlığı / Török temetö* olarak işaretlenen alan bulunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı Macaristanı'nda 118 tekke, 61 türbe, 33 şehitlik / mezarlık bulunduğu tespit edilmiştir. Bu 118 tekmeden, kiliseden yahut Macar binâlarından dönüştürülenler dışında (bk. İstolni Belgrad ve Peçuy) hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Yalnız Peçuy Mevlevîhânesi'nin semâhânesi olan Yakovalı Hasan Paşa Câmii ayakta. 61 türbeden Budin'deki Gül Baba Türbesi, Peçuy'daki İdris Baba Türbesi ve İlok'taki açık türbe özgün haliyle günümüze ulaşmıştır. Osmanlı Macaristanı'nda inşâ edilen türbelerin mîmârisiyle ilgili gravürlerden ve haritalardan belli ölçüde bilgi sahibi olabiliyoruz. Türbelerin çoğunun sekizgen planlı ve kubbeli olarak inşâ edildiğini söyleyebiliriz. Estergon ve İlok'taki türbeler *baldaken* denilen açık türbe tipindedir. Sultan Süleyman için 1994'te yapılan makam türbesi de *baldaken* tipinde inşâ edilmiştir. Bunların dışında, Evliyâ Çelebi sâyesinde haberdâr olduğumuz ve seyyahın *ziyâret köşkü* olarak isimlendirdiği *baldaken* tarzında ahşap direkli ve çatılı türbeler de bulunmaktaydı. Uyvar Kalesi'nde Ak Tabya üzerinde, Koyun Adası Şehitliği'nde Derviş Paşa'nın oğlunun kabri üzerinde, Mohaç Şehitliği'nde ve Pahşa'daki Erkoç Baba ile Gazi Behram Baba'nın kabirleri üzerinde *ziyâret köşkü* bulunuyordu.

61 Avusturyalılar, Belgrad'ı işgal ettiklerinde, Belgrad Kalesi'ndeki tuğra ve kitâbeleri söküp Viyana'ya götürmüşlerdir. Bk: Yüksel (2014: 275-284). Belgrad'dan Macaristan'a getirilen bir diğer mezar taşı için bkz. Gasztony başlığı.

62 Macaristan Millî Arşivleri, S 11 Kamarai térképek (1747-1882) S Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek (17. sz.-20. sz.) S – Térképtár, No. 702. Kéles praedium térképe [S 11 - No. 702.]

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları:

1.a. Devlet arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA A.DVNSMHHM.d. 36/287

BOA C.EV. 513/25924

BOA İ.HR 295-18651

BOA MAD.d. 18098

1.b. Dresden Kütüphânesi

Inv.-Nr.: SLUB/KS B1151

1.c. Fransa Millî Kütüphânesi

département Cartes et plans, GE DD-2987 (3267)

1.d. Macaristan Millî Arşivleri

S – Térképtár, S Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek (17. sz.-20. sz.), S 12 Helytartótanácsi térképek (1738-1875): 1815 târhli [S 12 - Div. XIII. - No. 476:1.] numaralı harita ile 1825 târhli [S 12 - Div. XII. - No. 24:2.] numaralı haritalar.

S 11 Kamarai térképek (1747-1882) S Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek (17. sz.-20. sz.) S – Térképtár, No. 702. Kéles praedium térképe [S 11 - No. 702.]

S 78 Térképek (1786-1948), S Kataszteri-gyűjtemény (1786-1948), S – Térképtár

1.e. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Sokollu Mustafa Paşa Vakfiyesi, TSMA.D.7000

Sokollu Mehmed Paşa Vakfiyesi, VGMA 572/27/20

Timışvar'da Mustafa oğlu Şeyh İbrâhim Vakfiyesi, VGMA 623/184/182

VGMA 1197 numaralı Rumeli Mahlût Hurûfat Defteri

VGMA 1223 numaralı Rumeli Mahlût Hurûfat Defteri

2. Araştırma ve İnceleme Eserler:

Adorján, Imre (2004). Oszmán Kori Emlékek A Székesfehérvári Szent-Anna Kápolnában. *Alba Regia, Annales Musei Stephani Regis*, (33), 55-60.

Aktepe, Münir (1970). Szigetvar Livâsi Kanunnâmesi. *Kanunî Armağanı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 187-202.

Altaylı, Yasemin (2006). Budin Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566). *Ankara Üniversitesi Osmanlı Târihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (19), 33-51.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*. 2. Baskı, Cilt 1 (Romanya Macaristan), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*. Cilt 2 (Yugoslavya), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*. Cilt 3 (Yugoslavya). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*. Cilt 4 (Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

- Baltacı, Câhid (2005). *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*. C. 1-2, 2. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bıyık, Ömer (2015). 1652-53 Tarihli Şer'îye Sicili'ne Göre Temeşvar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (Bahar 2015, S. 45), 233-251.
- Bilge, Sadık Müfit (2010). *Osmanlı'nın Macaristanı*. Kitabevi Yayınları.
- Binark, İsmet (1993) Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan 164 (Hicrî 935-937/Milâdî 1528-1531) ve 462 (Hicrî 975/Milâdî 1567-1568) Numaralı Tapu Tahrir Defterlerine Göre Bosna Vakıfları. *Vakıf Haftası Dergisi*, (Sayı 10), 207-254.
- Borovszky, Samu (1914). *Magyarország Vármegyéi És Városai - Temes Vármegye*. Budapeşte.
- Çulpan, Cevdet (1968). Macaristan'da Türk Kitabeleri. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (15), 74-76.
- Dávid, Géza (2001a). İstolni Belgrad. *DÍA*, (21), 405-407.
- Evlîyâ Çelebi (2004). *Seyahatnâme (Günümüz Türkçesiyle)*. Haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı, Yapı Kredi Yayınları.
- Evlîyâlar Ansiklopedisi* (1992). C. 1-12, Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Eyice, Semavi (1996). Gülbaba Tekkesi ve Türbesi. *DÍA*, (14), s.228-230.
- Eyice, Semavi (2000). İdris Baba Türbesi. *DÍA*, (21), 484-485.
- Feridun Ahmed Bey (2012). *Nüzhet-i Esrâr'ül Ahyar Der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*. Haz: A. Aslantürk, G. Börekçi, tıpkıbasım. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gerelyes, İbolya (2003). Ottoman Architecture in the Town of Gyula. *Archaeology of the Ottoman Period in Hungary, 24-26 Mayıs 2000*, 173-180.
- Gerö, Gyözö (1976) *Turkish Monuments in Hungary*. Budapest: Kossuth Printing House.
- Kara, Mustafa (2011) *Tekke*. *DÍA*, (40), 368-370.
- Karaç, Zlatko (2016). Tursko-islamska arhitektura i graditeljstvo u Hrvatskoj. *Hrvatska i Turska*, (51-72), Zagreb.
- Kılıcı, Ali (2009). Balkanlardaki Osmanlı Baldeken Türbeleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Vakıflar Dergisi*, (32), 91-142.
- Madas, József (1975). Török Temetö Pécssett. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, (17-18, 1972-73), 117-124.
- McGowan, Bruce W. (1983) *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*. TTK Yayınları, Ankara.
- Mehmed Süreyyâ (1996). *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. Haz: A. Aktan, A. Yuvalı, M. Hülâgü, Sebil Yayınevi.
- Meriç, Rifkî Melûl (1965). *Mimar Sinan*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Moacanin, Nenad (2007). *Pojega*. *DÍA*, (34), 307.
- Molnár, József (1973) *Macaristan'daki Türk Anıtları – Monuments Turcs en Hongrie*. TTK Yayınları.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2015). *Sefîne-i Evlîyâ*. Haz. M. Akkuş, A. Yılmaz, Kitâbevi Yayınları, 3. Baskı.
- Ömer Feridun (1914). Török Sirkövek Lippáról A Délmagyarországi Múzeumban. *Archaeologiai Értesítő*, (34), 24-29.

- Özcan, Abdulkadir (1988) Abdurrahman Abdi Paşa. *DİA*, (1), 156.
- Peçuylu İbrâhim (1281). *Târih-i Peçevî*. C. 1-2.
- Saral, İsmail Tosun (2003). Baba Sultan (Dede Sultan), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (28), 215-221.
- Saral, İsmail Tosun (2005). Kalaylıkoz Ali Paşa Gül Baba mı?. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (35), 203-212.
- Siklósi, Gyula (2013). *A Törökkori Székesfehérvár*. Székesfehérvár.
- Sudár, Balázs (2013). *A Pécsi İdrisz Baba-Türbe*. Budapeşte.
- Sudár, Balázs (2014). *Dzsámik És Mecsetek A Hódolt Magyarországon*. Budapeşte.
- Sudár, Balázs (2008). Bektaşi Monasteries in Ottoman Hungary (16th-17th Centuries). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaria*, (61), 227-248.
- Tezcan, Nuran (2009). *Seyahatnâme*. *DİA*, (37), 16-19.
- Yılmaz, Mehmet Emin (2013). Macaristan'daki Türk Mimari Eserlerinin Onarımları Üzerine Notlar. *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yılmaz, Mehmet Emin (2014) Balkanlar'da Kiliseye Çevrilen Osmanlı Eserleri Üzerine Bir Araştırma. *Ekrem Hakkı Ayverdi 30. Yıl Hatıra Kitabı*. İstanbul Fetih Cemiyeti-2014. 197-242.
- Yılmaz, Mehmet Emin (2015a). Evliyâ Çelebi'den Günümüze Peçuy'da Türk Mimârî Eserleri. *Yeni Türkiye*, (61 / Mart-Haziran 2015, C. 2), 1950-1961.
- Yılmaz, Mehmet Emin (2015b). Peçuy Tekkeleri. *Kâtip Çelebi Üniversitesi Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, (Cilt 1, Sayı 2015-2), 165-180.
- Yılmaz, Mehmet Emin (2015c). *Sigetvar'da Türk Mimârîsi*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Mehmet Emin-Gökçe Günel (2016). Sâhib'ül-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (38/Güz 2015), 219-252.